

Ekonomska povijest Sjeverne Amerike od kolonijalnog doba do hladnog rata

---

Radolović, Manuela

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:427646>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za ekonomiju i turizam
«Dr. Mijo Mirković»

MANUELA RADOLOVIĆ

**EKONOMSKA POVIJEST SJEVERNE AMERIKE OD KOLONIJALNOG
DOBA DO HLADNOG RATA**

Završni rad

Pula, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Odjel za ekonomiju i turizam

«Dr. Mijo Mirković»

MANUELA RADOLOVIĆ

**EKONOMSKA POVIJEST SJEVERNE AMERIKE OD KOLONIJALNOG
DOBA DO HLADNOG RATA**

Završni rad

Matični broj studenta: 186-E, izvanredni student

Studijski smjer: Financije, računovodstvo i revizija

Predmet: Ekonomska povijest

Znanstveno područje: društvena znanost

Znanstveno polje: ekonomija

Znanstvena grana: opća ekonomija

Mentor: prof. dr. sc. Marija Bušelić

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana MANUELA RADOLOVIĆ, kandidatkinja za SVEUČILIŠNOG PRVOSTUPNIKA EKONOMIJE ovime izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem također da ni jedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

STUDENTICA

U Puli 09. lipnja 2017.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Manuela Radolović dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Ekonomska povijest Sjeverne Amerike od kolonijalnog doba do hladnog rata“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

STUDENTICA

U Puli, 09. lipnja 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. KOLONIJALNO RAZDOBLJE – EUROPSKA POZADINA.....	2
2.1. Merkantilizam.....	3
2.2. Kolonijalni razvoj.....	4
2.3. Nedostatak radne snage u kolonijalnom razdoblju.....	6
3. AMERIČKI RAT ZA NEOVISNOST – UZROCI I POSLJEDICE	8
3.1. Navigacijski akti.....	9
3.2. Ekonomski utjecaj na američke kolonije.....	10
4. NOVAC I BANKARSTVO PRIJE GRADANSKOG RATA	11
5. VANJSKA TRGOVINA I TRGOVINSKA POLITIKA.....	13
5.1. Američka neutralnost (1793.-1807.).....	14
5.2. Jeffersonov embargo.....	15
5.3. Ekspanzija na zapad i zemljišna politika.....	16
6. EVOLUCIJA TRANSPORTA	19
6.1. Autoceste	19
6.2. Kanali.....	20
6.3. Parobrodi	21
6.4. Željeznice.....	22
7. GRADANSKI RAT.....	24
7.1. Troškovi rata.....	26
7.2. Razvoj poljoprivrede na sjeveru nakon rata	27
7.3. Jug nakon rata.....	27
7.4. Život i rad robova u Americi	28
8. INDUSTRIJALIZACIJA	29
8.1. Tehnološki napredak kao osnova za industrijski rast	31
8.2. Transformacija energije	33
9. RAST AMERIČKE POPULACIJE	34
9.1. Uzroci rasta.....	35
9.2. Imigracija i posljedice	36
10. SVJETSKI RATOVI I SJEVERNOAMERIČKO GOSPODARSTVO	37
10.1. Industrija u Prvom svjetskom ratu	37
10.2. Velika depresija i New Deal	39
10.3. Industrija u Drugom svjetskom ratu	40

11. POSLIJERATNO GOSPODARSTVO	42
12. ZAKLJUČAK	44
SAŽETAK.....	45
SUMMARY.....	46
LITERATURA	47
POPIS TABLICA	49
POPIS GRAFIKONA	49
POPIS SLIKA.....	49

1. UVOD

Cilj ovog istraživanja je prikazati Američki ekonomski rast i razvoj, uzroke i posljedice događanja na američkom tlu od samih početaka naseljavanja Europljana i kolonizacije pa sve do suvremenog doba. Analizirane su ekonomske, političke, društvene i kulturne promjene koje proizlaze iz industrijskog napretka i kontrole nad industrijskim promjenama kako bi dobili cjelovitu sliku ekonomske povijesti moćne ekonomske velesile.

S obzirom na to da se mali broj domaćih autora bavi ovom tematikom, a relevantnih podataka na hrvatskom jeziku ima vrlo malo, valjalo je posegnuti za literaturom na engleskom jeziku na kojem su informacije za potrebe istraživanja daleko opsežnije i sveobuhvatnije. Ovo razdoblje ekonomske povijesti obuhvaća širok spektar događanja koje je bilo vrlo teško sažeti, stoga je ovaj rad podijeljen, pored uvoda i zaključka, na deset cjelina.

Rad započinje pozadinom naseljavanja američkog tla, kolonijama i njihovim ekonomskim odnosima. Drugi dio obuhvaća razdoblje Rata za neovisnost, odnosno vrlo važne događaje koji su prethodili formiranju SAD-a. Slijede novac i bankarstvo prije Građanskog rata, te vanjska trgovina i trgovinska politika. U šestom poglavlju osvrnula sam se na ulogu transportnih sredstava u američkom gospodarstvu te na koji je način njihova evolucija doprinijela industrijskom rastu. Industrijalizacija i rast populacije važna su determinanta gospodarskog razvoja, stoga je njihova uloga opisana u osmom i devetom poglavlju.

Poglavlja sedam i deset obuhvaćaju najveće ratove u američkoj ekonomskoj povijesti sa naglaskom na troškove, političke odluke i mjere koje su poduzete u cilju promjene trenutnog gospodarskog stanja i djelovanja na životni standard. Velika depresija i New Deal tema su poglavlja koja su uzburkala Američku i svjetsku ekonomsku scenu.

Rad završava poslijeratnim događanjima koja prate razvoj Amerike od kraja Drugog svjetskog rata pa sve do suvremenog doba.

U izradi ovog rada korištene su slijedeće metode znanstvenog istraživanja: analiza i sinteza, kompilacija, komparacija, metoda deskripcije te promatranja.

2. KOLONIJALNO RAZDOBLJE – EUROPSKA POZADINA

Prvi stanovnici Sjeverne Amerike bili su „Native Americans“ - Američki domoroci za koje se vjeruje da su prije 20 000 godina doputovali u Ameriku iz Azije preko današnjeg Beringovog prolaza.¹ Europski istraživači su ih prozvali Indijancima misleći da su došli u Indiju. Domoroci su bili organizirani u plemenima, trgovali su međusobno i nisu imali gotovo nikakav kontakt sa ljudima drugih kontinenata pa čak niti sa domorocima Južne Amerike do dolaska Europljana. Ekonomski sustav koji su razvijali bio je uništen naseljavanjem Europljana. Arheološki dokazi, karte i legende potvrđuju da su Vikinzi posjetili Sjevernu Ameriku prije više od tisuću godina.² No, kako se nisu uspjeli stalno zadržati na tim prostorima, sva važna saznanja o tom kontinentu izgubljena su. Europska otkrića i naseljavanje Novog svijeta više od 400 godina kasnije, bili su rezultat žestokog suparništva država Zapadne Europe i njihovih napora u razbijanju dominacije Talijanskih gradova-država nad unosnom trgovinom začinicima sa Istokom. 1492. godine Kristofer Kolumbo, talijanski jedriličar, pod španjolskom zastavom, u cilju pronalaska jugozapadnog prolaza u Aziju, otkrio je „Novi Svijet“. U narednih sto godina engleski, španjolski, portugalski, nizozemski i francuski istraživači jedrili su iz Europe u Novi Svijet tražeći zlato, bogatstva, moć i slavu. Na područje današnjega SAD-a prvi su od Europljana došli Španjolci, koji su se već 1513. iskrcali na Floridi, a 1536. prodrli u New Mexico te ga zaposjeli (1540.–1542.). Slijedili su ih Francuzi, koji su 1564. u Floridi izgradili naseobinu Fort Caroline. Tu su naseobinu već sljedeće godine uništili Španjolci pod Pedrom Menéndezom de Avilésom i osnovali svoje naselje San Agustín de la Florida (danas St. Augustine), prvo stalno naselje Europljana u SAD-u. Prvi engleski pokušaji kolonizacije u Sjevernoj Americi potkraj 16. st. nisu uspjeli. 1606.g. škotski i engleski kralj Jakov I. dao je skupini kolonista (tzv. Londonskoj kompaniji) povelju za trgovinu i kolonizaciju između 34. i 41. paralele. Oni su 1607. utemeljili Jamestown, prvo stalno britansko naselje u SAD-u, poslije središte kolonije Virginije. 1620.g. skupina protestantskih disidenata doplovila i osnovala Plymouth, prvo naselje kolonije Massachusetts, u kojoj su zatim niknuli Salem, Boston, Providence. Usporedno s Britancima na područje istočne obale SAD-a došli su Nizozemci, koji su nakon 1614. počeli podizati prva naselja (Novi Amsterdam na otoku Manhattanu). Ona su se nalazila u sastavu nizozemske provincije Nove Nizozemske sve do 1644., kada su ih zaposjeli Englezi i osnovali novu koloniju (New York). Do kraja 18. st. bilo je osnovano 13 britanskih kolonija: New Hampshire,

---

¹ Atack J., Passell P. (1994.): „A New Economic View of American History: From Colonial Times to 1940“, W.W. Norton, New York, str.27

² Ibid.

Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, New York, Delaware, New Jersey, Pennsylvania, Maryland, Virginia, Georgia, North Carolina i South Carolina.

Slika 1. Trinaest britanskih kolonija 1763.g.

Izvor: Preuzeto sa: https://sdcoe.haikulearning.com/sarah.pultz/colonies/cms_page/view

Usporedno s razvojem britanskih kolonija Francuzi su tijekom 17. st. podignuli sustav utvrda koji se pružao od rijeke Saint Lawrence do Velikih jezera i preko Ohija do doline Mississippija. Otkriće velikih nalazišta zlata i srebra te bogatih rudnika, promijenili su tijekom Europskog razdoblja. Otkako su zlato i srebro počeli služiti kao novac, Američko bogatstvo dalo je Španjolcima neusporedivu prevlast nad resursima što je izazvalo zavist ostalih naroda, a posebno Britanaca i Francuza koji su pokušavali ukrasti blago Španjolcima, ili kad to nije bilo moguće, trgovati. Tako je rođen jedan od principa nacionalne politike koji je vodio ekonomske odnose među narodima kolonijalnog razdoblja i izvan njega, a to je merkantilizam. U tom su okviru nastala Britanska uporišta na Sjevernoameričkom tlu.

2.1. Merkantilizam

Merkantilizam je naziv za doktrinu i praksu ekonomske politike u doba uspostave nacionalnih država u Europi, od 15. do polovice 18. st., koja je zaokupljena određenjem značenja i prikladne regulacije međunarodnih ekonomskih odnosa te natjecanjem država za kontrolu ekonomskih resursa, rast bogatstva i političku moć.³ Doktrina i praksa merkantilizma polaze od stajališta da se ekonomski napredak vlastite zemlje može osigurati jedino na račun drugih zemalja, pa su dopuštena sva sredstva konkurencije – od carinske zaštite domaće proizvodnje do osvajanja

³ Hrvatska enciklopedija: „Merkantilizam“, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40216>, 28. veljače 2017.

novih teritorija, ratova i drugih vrsta neprijateljstava prema drugim narodima. Primarni cilj merkantilizma bio je što je moguće veće stjecanje i zadržavanje zlatnih i srebrnih poluga i šipki. Merkantilisti su smatrali kako bi jedna zemlja održala bilancu plaćanja u ravnoteži, potrebno je dobiti više od izvoza, a platiti manje za uvoz- tečaj zlata i srebra bi porastao.⁴ Ali, svaki izvoz za jednu zemlju znači uvoz za drugu - što je dobitak za jednu zemlju, a za drugu gubitak. Gledajući na takav način, merkantilistička trgovinska politika neizbježno je vodila do trgovinskih sporova što bi često preraslo u vojne borbe.

Kako bi vanjskotrgovinska bilanca bila u ravnoteži, potrebna je intervencija države. Država ne treba ići do zabrane uvoza robe, ali mora obezbjediti pozitivnu vanjskotrgovinsku bilancu. To znači da država treba intervenirati i u oblast proizvodnje. Struktura proizvodnje u zemlji mora odgovarati potrebama vanjskog tržišta. U tadašnjim europskim državama vladari su prihvatili merkantilistička shvaćanja o ulozi države u gospodarstvu. Država je svojim direktnim intervencionističkim mjerama regulirala vanjsku trgovinu, uvodila carinske i druge barijere za uvoz robe, a raznim olakšicama stimulirala izvoz. Kolonije se uklapaju u merkantilistički model pružajući alternativne „domaće“ izvore opskrbe dobrima koja bi se inače morala uvesti od „stranaca“ ili biti proizvedeni u zemlji uz još veće troškove. Mijenjanjem i širenjem osnovnih resursa u matičnoj zemlji, kolonije bi mogle dovesti do novih i unosnih izvoza. Idealna kolonija bila je ona koja je bila što različitija od matične zemlje i drugih kolonija.

2.2. Kolonijalni razvoj

Opstanak doseljenika ovisio je o njihovom ulovu, onom što su sa sobom donijeli. Isto tako, morali su se boriti sa Američkim domorocima. Životni standard je održavan unatoč ubrzanom rastu populacije zbog dostupnosti izobilja zemljišta kao glavnog resursa i izvora bogatstva. Šume su polako bile zamijenjene poljima, farmama i raspršenim gradovima.

Poljoprivreda je daleko dominantno zanimanje, koje zapošljava oko 85% ljudi.⁵ Najviše ljudi na jugu i uz granicu bili su poljoprivrednici, nešto manje Srednjih kolonija, a još manje Nove Engleske gdje su siromašna tla i nepovoljna klima učinile razvoj poljoprivrede još težim. Poljoprivreda Nove Engleske bila je borba za opstanak jer se poljoprivredom nisu mogli ostvariti utrživi viškovi, a jedva da se mogao održati marginalni životni standard za poljoprivrednike i njihove obitelji. Činjenica je da su poljoprivrednici Nove Engleske bili u

---

⁴ Op. cit. pod 1, str. 29

⁵ Ibid., str. 33

lošem položaju pa su migrirali izvan svojih regija zbog dostupnosti nove obradive zemlje i razvoja industrije kao alternativa poljoprivredi. Mogućnosti industrije bili su ograničeni britanskom merkantilističkom politikom, oblikovani da bi onemogućili konkurenciju sa Britanskim proizvedenim dobrima. Kolonije su opskrbljivale tržište samo onim dobrima koja su bila nedostupna matičnoj zemlji. Npr. kolonijama je bilo zabranjeno proizvoditi gotove proizvode od željeza i interkolonijalna trgovina domaće proizvodnje tekstila. Rezultat toga su ograničena tržišta, poduzeća se nisu mogla specijalizirati i potencijalna ekonomija obujma bila je izgubljena.

Poljoprivrednici sjevera u kolonijalnom razdoblju imali su psihološke predispozicije – mentalitet koji je izbjegavao maksimizaciju profita u korist vlastitog zadovoljstva a to je osigurati pravo uživanja posjeda i minimizirati rizik. Kao rezultat toga, poljoprivrednici su ograničili svoj angažman na tržištu i nisu bili voljni prihvatiti nove prakse i nove usjeve. U 18. stoljeću poljoprivrednici jugoistočne Pennsylvanije bili su tržišno orijentirani snabdijevajući tržište Pennsylvanije i izvan toga. Poljoprivreda, kao dominantan sektor kolonijalnog razdoblja, bila je ključna za ekonomski rast u doba kad nije bilo tehnološkog napretka.

Za razliku od sjevera, mentalitet juga bio je komercijalni. Plantaže riže, duhana, pamuka i indiga bili su smješteni uz ocean čija su tržišta ovisila o kompleksnoj mreži posrednika- agenata, kreditora, dostavljača, bankara. Usjevi duhana bili su daleko dominantni u kolonijalnom razdoblju, posebno uz područje Chesapeake Bay. Od nekoliko tisuća funti prije 1620. g. do sto milijuna funti do vremena Revolucije.⁶ Za kolonije je uzgoj duhana bio idealan: Potražnja je vrtoglavo rasla, Britansko carstvo imalo je zaštićeno tržište, nisu bile potrebne nikakve skupe pripreme zemlje, a iako bi se brzo istrošilo tlo, nove zemlje za uzgoj bilo je napretek. Oni isti Britanski merkantilisti čije su restrikcije ograničavale razvoj kolonija, štitili su Američku trgovačku mornaricu od strane konkurencije što je povećalo potražnju za novim brodovima i veličinu Američkog tržišta.

U kolonijalnom razdoblju oceanski trgovinski prijevoz zapošljavao je 5-10% radne snage, odmah iza poljoprivrednog sektora. Brodarska proizvodnja igrala je vrlo važnu ulogu u gospodarstvu, u desetljeću prije Revolucije činila je 1/6 prihoda.⁷

---

⁶ Ibid. str. 35

⁷ Ibid. str. 36

2.3. Nedostatak radne snage u kolonijalnom razdoblju

Tijekom 18. stoljeća gospodarstvo kolonija bilo je u porastu. Sve što je bilo potrebno za pripremu zemlje za proizvodnju bio je težak rad- čišćenje vegetacije i trave, kopanje rovova i gradnja ograda. Rad je bio taj koji je najviše spajao ograničenja brzine i opsežnosti kolonijalnog razvoja. Kada su doseljenici došli u sukob sa domorocima, Indijanci su bili prisiljeni nakloniti se superiornijoj sili. Sa gledišta od strane Britanske krune, zapadna naselja prije 1763. su bila poželjna jer svako područje koje je bilo naseljeno od strane Engleza, nije moglo biti naseljeno od Francuza koji su se spuštali iz Kanade ili od strane Španjolaca koji su se penjali iz Zaljeva. Kasnije, ipak nisu niti Francuzi niti Španjolci bili ti koji su prijetili Britanskoj prevlasti, nego zapadni doseljenici koji su polako počeli samostalno razmišljati. Oni koji su naselili Jamestown, postali su vezane sluge koje nisu posjedovale ni zemlju ni kolektiv za obradu zemlje i postali su subjekti po zahtjevu kompanije. Bili su smješteni po barakama, slabo hranjeni i bili su objekti kažnjavanja. Unutar desetljeća pojavile su se promjene koje su kulminirale socijalnom revolucijom. Virginia Company⁸ je predviđjela plaćanje doseljenicima malo više nego trenutne Engleske plaće, dok su oni proizvodili bitno više zahvaljujući obilnijoj zemlji koja je povećala njihovu produktivnost. Razlika između niskih nadnica i visoke produktivnosti je bila namjenjena za kompenzaciju kompanije za trošak transporta preko Atlantika i da pruži više nego obilan povrat za dioničare. Sposobnost i spremnost radnika da pobjegne i započne raditi svoje naselje na kraju su ipak natjerali kompaniju da promijeni svoju politiku. Rješenje je bio sustav slobodnog rada u kombinaciji sa zakupom ugovora o radu. Kao što je kapetan John Smith rekao⁹: „Kad se naš narod hranio u zajedničkim prodavaonicama i radio zajedno, sretan je bio onaj koji je mogao izbjeći svoj rad ili aljkavo odraditi svoj zadatak; jer najpošteniji između njih bi izdržao pravu bol kroz tjedan kao što bi svatko od njih kroz dan.“ Ovaj sustav zakupa o radu je bio znan kao Ugovor sluga po nazivu ugovora koji su sluge potpisali. Ugovor o radu sluga je bio kreditni sustav financiranja interkontinentalnih prijevoza pružajući vezu između potrebe za radom Engleza i kolonijalnih zahtjeva prema kolonijama. Taj sustav je uspješno nadišao nesavršenosti tržišta kapitala koje bi inače dovele do emigracije kolonija neisplativim za one koji nisu mogli priuštiti cijenu prijevoza od 5 do 10 funti- iznos u jednakom ili većem od godišnjeg prihoda po stanovniku. Kroz taj mehanizam sluge su posuđivale kroz buduće prinose

---

⁸ Virginia Company – poznata kao Londonska kompanija (komercijalna trgovinska kompanija) koju je osnovao engleski kralj James I. 1606.g. sa ciljem koloniziranja istočne obale Sjeverne Amerike. Dostupno na:

<https://www.britannica.com/topic/Virginia-Company> (veljača 2017.)

⁹ Op. cit. pod 1, str. 41

njihovog rada. Ugovor je bio obećanje za isplatu zajma, što je bila sigurnost za slugu.¹⁰ Dogovor između ugovora o radu sluga i prijevoznika je bila izmjena transakcija budućih ugovora o radu za teretni prostor. Ugovori za sluge rada bili su ispravljani prije odlaska sluga iz svoje zemlje i počeli su vrijediti nakon dolaska u Ameriku gdje bi prijevoznici prodavali te ugovore umjesto usluge prijevoza. Prijevoznici su time riskirali u slučaju nepredviđenih okolnosti kao što su bolesti, nesreće itd. koje bi smanjile cijenu ugovora o radu ispod troškova prijevoza. Tradicionalni opis tipičnog ugovora o radu sluge podigao je ozbiljno pitanje o kvaliteti radne snage. Događalo se da su osobe koje bi prekršile zakon u zemlji iz koje bi odlazile umjesto da budu vještane, dovele bi se kao sluge u Ameriku. Isto tako bilo je političkih i vojnih zatvorenika, veliki broj ih je bilo i lopova i prevaranata koji su bili izbačeni iz zemlje što je činilo jedva poželjnu radnu snagu na kojoj se temeljila budućnost nacije. Više od polovice svih bijelaca imigranata u kolonije između 1630. i Revolucije, došli su pod tim Ugovorima o radu sluga.¹¹ Pošto je trgovina ubrzo postala opsežna, redovna i uobičajena, pojavio se standardni oblik ugovora. Analizom karakteristika sluga otkriveno je da su većina bili muškarci u kasnim tinejdžerskim godinama i ranim dvadesetima. Bili su na vrhuncu svoje produktivnosti predstavljajući određeni kapitalni izvoz iz svoje domovine koje je spajalo njihove troškove od rođenja do odrastanja i troškove od ranije smrtnosti i nepreživljavanja. S vjerojatnošću da nijedan sluga koji nije mogao zaraditi više od svojih troškova održavanja bio je u dugu. Po osnovi mogućnosti potpisivanja, dokazanih po ugovarateljima koji su preživjeli, zaključak je da je oko 41% onih vezanih ugovorom u 1680.-tima bilo pismeno, dok je u 18.st. možda 69% sluga bilo pismeno.¹² Te frakcije su kasnije bili pokazatelji pismenosti u Britanskoj populaciji. Iako su u početku sluge bile glavni faktor potražnje radne snage, s vremenom su bili zamijenjeni robovlasničkim sustavom, pogotovo na južnim plantažama. U početku su postojala tri izvora za rad u kolonijama: oni koji su već živjeli u kolonijama, Europljani koji su htjeli biti sluge u zamjenu za dolazak u kolonije i Afrikanci koji su postali robovi. Afrički robovi su bili bezgranični izvor radne snage sa samo jednim troškom- transporta. S vremenom je došlo do zaključka da je uvoz robova isplativiji od uvoza sluga iz Engleske zbog industrijalizacije koja se događala u Britaniji. Do trenutka kada se dogodila Revolucija, Američka ekonomija je bila 10 puta veća nego što je bila 1690., tj. 100 puta veća nego 1630.g. 1775.g. dohodak per capita je bio 60 dolara što ih je činilo najbogatijim ljudima na svijetu. Dokazano je da su kolonijalisti bili puno viši građom od Engleza koji su ostali u Engleskoj bojeći se transatlantske avanture,

---

¹⁰ Ibid. , str.42

¹¹ Ibid. , str. 43

¹² Ibid.

što pokazuje da su imali zadovoljavajuću i nutricionističku prehranu, ali postojale su i države u kojima nije bilo toliko bogatstva kao zemlje u kojima je bio veliki broj robova.¹³ Tu dolazi do pitanja zašto su se kolonijalisti pobunili protiv Velike Britanije ako su im sve materijalne vrijednosti rasle. Je li život, sloboda i potraga za srećom bila ta koja je spojila kolonijaliste u potrazi za neovisnošću ili dugačak vremenski period nasilja i uzurpacije.

3. AMERIČKI RAT ZA NEOVISNOST – UZROCI I POSLJEDICE

Američka revolucija bila je pokret potkraj 18.stoljeća u kojem je većina britanskih kolonija od 1775. do 1783.g. htjela okončati britansku vladavinu, oformiti modernu državu i steći neovisnost. Ključni događaji koji su obilježili Revoluciju su: Američki rat za neovisnost, donošenje Deklaracije neovisnosti, osnivanje Sjedinjenih Američkih Država i proglašenje Ustava. Kao sastavni dio Britanskog Carstva, Američke kolonije bile su pod utjecajem raznih merkantilističkih ograničenja od strane Velike Britanije. Britanci su zabranili kolonijama pravo da emitiraju vlastiti novac, zabranili su proizvodnju određenih dobara. Nametnuli su širok raspon propisa s kojima su upravljali trgovačkim odnosima s ostatkom svijeta. Ti propisi kolektivno znani kao Navigacijski akti bili su čvrsto vezani za Britansko kraljevstvo.¹⁴ Revolucija je mogla biti izazvana zbog ekonomske zabrinutosti jednako kao i širi politički problemi Britanskog parlamenta, sudova i senzibiliteta. Do početka Američke revolucije, Engleska je imala status vojne i ekonomske supersile. Trinaest Američkih kolonija bilo je dio globalnog Engleskog imperija u seriji kolonijalnih ratova koji su se vodili krajem 17. i početkom 18.st. Ti su ratovi , a posebno Sedmogodišnji rat¹⁵, donijeli značajne dobitke Britanskom Carstvu. Želja za neovisnošću povećala se nakon niza odluka donesenih nakon rata sa Francuskom 1763.g. Engleska je odlučila da teritorij koji je dobila od Francuske bude izoliran od ostatka kolonija kako bi zadržala kontrolu nad trgovinom na zapadu i postavila 10 000 vojnika na novoosvojeno područje. Smatrala je da bi troškove održavanja vojske trebalo podijeliti sa kolonijama. Napetosti su jačale. S obzirom da su porezi u Engleskoj bili veći nego u kolonijama, kolonije su snosile veći dio troškova. Prema tome, Parlament je donio niz

---

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid. str.54

¹⁵ Hrvatski leksikon: Sedmogodišnji rat (1756. –1763.), sukob europskih država: Pruske, Velike Britanije i Hanovera (poslije još i Portugala) s jedne strane te Austrije, Francuske, Rusije, Saske, Poljske i Švedske (poslije još Španjolske i Kraljevstva Obiju Sicilija) s druge. Dostupno na: <http://www.hrleksikon.info/definicija/sedmogodisnji-rat.html> (ožujak 2017.)

poreznih zakona koji su trebali pomoći u snošenju troškova. Kolonije su se protivile novom oporezivanju prvo mirno putem lobiranja i peticija, a kada je donešen novi Zakon o čaju (Tea Act) 1773.g. kojim je Britanskoj Istočnoindijskoj kompaniji dan monopol na izravnu prodaju čaja američkim potrošačima, čime je imala direktnu konkurentsku prednost, grupa bostonskih mladića je u prosincu iste godine odgovorila na novi zakon ukrcavanjem na tri broda u Bostonskoj luci i bacila čaj Istočnoindijske kompanije u more, događaj poznat kao „Bostonska čajanka“.¹⁶

Tenzije su eskalirale u travnju 1775.g. kraj Lexingtona i Concorda, kada se sukobilo 13 britanskih kolonija i massachussetska policija, nakon čega sukob prelazi u Revolucionarni rat. 4. srpnja 1776.g.¹⁷ Kontinentalni kongres prihvatio je Deklaraciju o neovisnosti, na temelju koje su Sjedinjene Američke Države bile proglašene slobodnim i neovisnim o Velikoj Britaniji.

Mirom sklopljenim u Parizu 3. rujna 1783.g. priznata je neovisnost SAD-a na području od Atlantske obale do Missisipija i od Velikih jezera do Floride.¹⁸

3.1.Navigacijski akti

U trgovačkom sustavu kolonije su trebale igrati važnu ulogu u pomaganju Britanskom Kraljevstvu ka ostvarenju ravnoteže vanjskotrgovinske bilance i priljeva dobara pomažući Velikoj Britaniji da bi bila samodovoljna kroz opskrbu dobara koja bi inače bila uvezena, generirajući izvoznju zaradu od proizvodnje i prodaje proizvoda visoke potražnje izvan kraljevstva i pružanjem tržišta za izvoz iz matične zemlje. Američke kolonije su zato bile vrlo cijenjene Britancima, iako ne svojevrijem. Kolonije su bile veliki proizvođač željeza u vrijeme Revolucije i izvozile su većinu u Britaniju. Proizvodile su i duhan, o kojem je sve više Europljana bilo ovisno. S druge strane, Britanci nisu željeli uvoziti industriju proizvedenu u Americi ako je proizvodnja mogla biti izvedena i kod kuće. Nakon 1750. Britanci su zabranili otvaranje novih tvornica željeza u Americi, iako se kolonijalisti nisu toga držali.¹⁹ Čak je i parlament izdao nove zakone, izuzev strancima da se trguje s Amerikom. U početku se toga nisu držali jer se odvijao građanski rat u Britaniji, ali nakon rata su krenuli u kontrolu tih zakona.

---

¹⁶ Bratulić, V. i Erent Sunko Z. Događaji i okolnosti koje su prethodile donošenju Ustava Sjedinjenih Američkih Država. Pravnik : časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 41, No. 85, 2007. , str.37. Dostupno na:

<http://hrcak.srce.hr/33849>

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Op. cit. pod 1, str. 63

¹⁹ Ibid., str. 55

Ta pravila i zakoni su postali novo zakonodavstvo- Navigacijski akti. Oni su sadržavali:²⁰ Sva kolonijalna trgovina trebala se odvijati preko brodova koji su bili u vlasništvu kolonija ili Engleske i posada je trebala biti najmanje tri četvrtine Engleske ili kolonijalne nacionalnosti. Sva trgovina za strane zemlje morala je proći kroz Englesku i određena roba (duhan, šećer, pamuk) je mogla biti izvezena samo u Englesku.

Tim zakonom je trebala jačati Britanska pomorska sila. Engleska kraljevska mornarica je drastično rasla dok god je postojala potražnja za uslugom prijevoza i dobrima iz kolonija, makar su strane zemlje kao što je Nizozemska nudile jeftinije usluge prijevoza.

3.2. Ekonomski utjecaj na američke kolonije

Dobra strana Navigacijskih akata bila je ta da su zaštitne mjere prema nebritanskoj konkurenciji povoljno utjecale na brodogradnju Nove Engleske. Brodogradilišta Massachussetsa su tako imala niže cijene od onih Britanskog Carstva, stoga su se mnogi brodovi gradili za Britanske trgovce.

Brojne kolonije također su imale koristi od britanske politike subvencioniranja neke kolonijalne proizvodnje. Na primjer, nagrada od šest poena po funti na indigo nakon 1748. godine, morala je biti presudna za rast industrije Južne Karoline, jer kad je nagrada nestala s Revolucijom, tako je i industrija.²¹ Donacije za ostale proizvode, posebno katran, terpentini i drvo iz šuma Sjeverne Karoline, generirale su gotovinske isplate nešto više od indigo nagrade, ali nisu utvrdile održivost tih industrija. Konačno, čak i kolonijalni izvoznici nesubvencionirane robe imali su koristi od merkantilističkih politika zbog zaštite koja im je pružena na britanskom domaćem tržištu. Kolonijalni izvoz ostvarivao je veće cijene u Britaniji jer su konkurentski neimperijalni proizvodi imali posebne, visoke carine. Loša strana je bila ta da su kolonijalisti morali plaćati višu cijenu za većinu proizvoda koja je bila uvezena iz područja koja nisu bila pod Engleskim imperijem jer je trošak uvoza izrodio rastući trošak od indirektnih usmjerenja kroz Englesku. 15% uvoza bilo je pod tim teretom.²² Amerikanci su bili prisiljeni plaćati visoke cijene za zaštićene Engleske proizvode kao što su bile čipka i tkanina umjesto da kupuju od jeftinijih proizvođača u Americi.

---

²⁰ Ibid., str. 56

²¹ Ibid.

²² Ibid., str. 56

4. NOVAC I BANKARSTVO PRIJE GRADANSKOG RATA

Tijekom kolonijalnog razdoblja službena valuta engleskih kolonija bila je Britanska funta (British pound sterling), koja je bila definirana kao fiksni iznos zlata i srebra i mogla se konvertirati u oboje.²³ Pored funte u monetarnoj cirkulaciji nalazile su se i razne strane valute od kojih su najpopularnije bile španjolski pesos i portugalski novčić u nominalnoj vrijednosti od 8 reala. Ove dvije valute su bile gotovo identične po težini i finoći pa se za njih koristio jedinstveni naziv – dolar. Kolonijalni trgovinski deficit crpio je inozemne valute što je prisiljavalo kolonije da se oslone na miks stranih valuta, robni novac, vlast i kolonijalni papirni novac koji je povećao transakcijske troškove i nesigurnost te smanjio ekonomski rast. Situacija se samo pogoršala u vrijeme Konfederacije kad je svaka država izdavala vlastiti novac i odbacila Kontinentalni dolar. Američki Kongres je financirao Rat za neovisnost emisijom državnog papirnog novca i na tim novčanicama se pojavio naziv „kontinentalni dolar“ pa su one postale poznate kao kontinentalci. Njihova ukupna emisija iznosila je 200 milijuna dolara kojom se financiralo 77% ratnih troškova. Uslijed pretjerane emisije, dolar u novčanicama je depresirao u odnosu na dolar u kovanom obliku pa se za sto dolara u novčanicama moglo dobiti samo jedan dolar u srebru, tako da su od 1781.g. prestali cirkulirati.²⁴

Kovnička Uredba Kongresa 1786.g. je odredila da novčana jedinica dolar ima decimalne dijelove- cente i da se može kovati u zlatu, srebru i bakru što je značajno doprinijelo da se dolar utvrdi kao ime za američku nacionalnu valutu.²⁵ Na Alexandra Hamiltona je palo da kreira jedinstveni nacionalni financijski sustav. Hamilton se opredijelio za bimetalizam jer je vjerovao da će bimetalizam omogućiti državi da osigura dovoljnu količinu novca u opticaju i da će se tako riješiti problem nestašice novca koji je prethodno mučio najveći broj kolonija. Prema Zakonu o kovanju (Coinage Act) iz 1792. godine, dolar je definiran u zlatu i srebru, inozemni i domaći kovani novac bio je prihvaćen kao zakonsko sredstvo plaćanja. Vrijednost zlata i srebra bila je određena prema Španjolskom dolaru gdje je vrijednost zlatnog dolara određena u težini od 247,50 grains (1,48 grama) zlata, a vrijednost srebrnog u težini od 371.25 grains (22,27 grama) srebra iz čega je proizašao odnos 1:15.²⁶ Ono što se dogodilo je da je takav omjer podcijenio zlato koje nije više moglo biti u opticaju. Posljedično je srebro postalo kovanica

---

²³ Ibid., str. 82

²⁴ Stojanović B. (2013.): „Međunarodne valute od tetradrahme do evra, Treći deo: Američki dolar i pojava evra“. Str. 16. Dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2013/4/UBS-Bankarstvo-4-2013-Stojanovic.pdf> (travanj 2017.)

²⁵ Ibid., str. 17

²⁶ Kroos E. K. (1955.): „American economic development“. New Jersey: Prentice Hall, str. 235

koja je služila kao novac. Predsjednik Andrew Jackson je 1834. pokušao vratiti zlato kao sredstvo razmjene tako da je povećao omjer na 1:16 kako bi spriječio odljev zlata iz SAD-a čime je precijenio zlato koje je počelo pristizati u Ameriku zbog njegove visoke vrijednosti.²⁷ U 1850-ima povećala se proizvodnja zlatnih kovanica zbog Kalifornijske zlatne groznice²⁸ 1849. godine gdje su pronađena velika ležišta zlata čime se smanjila njegova relativna vrijednost, no unatoč tome, cijena zlata u Američkoj kovnici bila je veća nego na svjetskom tržištu. Posljedično, srebro koje je ostalo u opticaju napokon je nestalo.

Problem zadovoljavanja rastuće potražnje za novcem u 19. stoljeću u SAD-u zbog visoke stope investicija i privrednog rasta počeo se rješavati razvojem privatnog bankarstva. Emisijom kredita u banknotama, denominiranim u dolarima, privatne banke su mogle brzo odgovarati na rastuću potražnju za novcem. Tako se dolar pojavio u obliku privatnih banknota. Broj banaka je sa 4 banke 1790. g. porastao na 330 banaka 1830.g.²⁹ U početku je emisija banknota bila kontrolirana od strane Prve Banke SAD-a, a zatim i Druge banke koje su predstavljale svojevrsnu preteču centralne banke. Metoda kojom su ograničavale pretjeranu emisiju banknota je bila konvertibilnost u metalu po zakonski utvrđenom kovničkom paritetu. Međutim, poslije prestanka rada Druge banke SAD-a 1836., čiju povelju o nastavku rada nije odobrio predsjednik Jackson, nastupilo je razdoblje tzv. „slobodnog bankarstva“ koje je trajalo do Građanskog rata.³⁰ U tom su razdoblju federalne jedinice – države preuzele bankarsku regulativu propisujući veoma liberalne uvjete za osnivanje banke. Tako je npr. U Massachussets-u donijet zakon koji je svakom građaninu dozvoljavao osnivanje banke uz minimalna osiguranja poslovanja. Liberalni propisi su potakli brzi razvoj privatnog bankarstva – broj banaka je 1861. porastao na 1 601 banku, ali istovremeno stabilnost monetarnog sustava se urušila jer su banke brzo propadale, a mnoge su bile osnivane samo radi prevare (wild cat banks³¹). Isto tako, u prometu se pojavio čitav spektar različitih banknota. Događalo se da budu zamjenjive po paritetu sa metalnim novcem samo dok ne bi došlo do njihove pretjerane emisije iza čega je slijedila njihova deprecijacija. Počeli su se objavljivati registri o banknotama sa njihovim tečajevima u odnosu na službenu vrijednost dolara definiranu u metalu, time je došlo do velikog broja

---

²⁷ Ibid., str. 236

²⁸ Zlatna groznica započela je 1848. kad je u Kaliforniji pronađeno zlato u blizini pilane Sutter's Mill, na rijeci American. Dostupno na: <https://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/102005689>

²⁹ Op. cit. pod 25, str. 238

³⁰ Op. cit. pod 23, str. 16

³¹ Da bi izbjegle realizaciju izdanih novčanica bez pokrića mnoge su banke izdavale novčanice u mjestima koja su bila daleko od naseljenih mjesta, a otkupna mjesta novčanica nalazila su se često u šumama zbog čega su ove banke nazivali «bankama divljih mačaka» (wild cat banks). Dostupno na: <http://www.investopedia.com/terms/w/wildcat-banking.asp> (ožujak 2017.)

banknota koje su predstavljale falsificirane novčanice. Pokazalo se da je slobodno bankarstvo umjesto da održava optimalnu količinu novca u optičaju, imalo sasvim suprotan učinak- dovelo je do nestašice novca, ali velikih financijskih kriza 1837., 1839., i 1859.

5. VANJSKA TRGOVINA I TRGOVINSKA POLITIKA

Tijekom kolonijalnog razdoblja prirodni uvjeti onemogućili su Novoj Engleskoj da bude razvijeno poljoprivredno područje, no ono u čemu se mogla razviti je riblja industrija kao i proizvodnja. Ono što je proizvodila, razmjenjivala je sa drugim područjima za namirnice i gotove proizvode. Budući da se zbog geografskog položaja nije mogla baviti kopnom trgovinom, imala je odlične uvjete za pomorsku trgovinu – luke, dugačku morskobalu, i mogla je jeftino proizvoditi brodove. Nova Engleska izvozila je drvenu građu, brodove, ribu, krzno i rum zapadnoj Indiji, južnoj Europi i Engleskoj u zamjenu za šećer i druga dobra. Sa Velikom Britanijom je trgovina bila mnogo manja nego sa ostalim narodima. 1769.g. ukupna trgovina Nove Engleske iznosila je 1,1 milijun funti, od čega je sa Velikom Britanijom iznosila samo 366 000 funti.³²

Srednje kolonije bile su više usklađene sa merkantilizmom nego Nova Engleska, no bile su daleko od onoga što je tražila Velika Britanija. Većina izvoza i uvoza bila je slična Novoj Engleskoj. Izvozili su krzno, drvenu građu, brodove i velike količine brašna i životnih namirnica. Do 1770.g. vanjska trgovina Srednjih kolonija iznosila je 22% ukupne kolonijalne vanjske trgovine, od čega 14% sa Velikom Britanijom.

Južne kolonije su bile skoro idealne sa Britanskog merkantilističkog gledišta jer su uglavnom trgovale sa Velikom Britanijom. Tako su 1700.g. Maryland i Virginia izvozile dovoljno duhana i drugih dobara koji su od ukupne trgovine činili 66% sa Velikom Britanijom.

Od 1784.g. samo godinu dana nakon službenog priznavanja Američke neovisnosti do 1789.g. volumen trgovine sa Britanijom dosegao je 95%- razdoblje koje je označilo vrhunac kolonijalne trgovine. Trgovina sa francuskom Zapadnom Indijom, koja nije više bila predmet britanskih merkantilističkih ograničenja, bitno se povećala. Izvoz SAD-a je u razdoblju od 1790. do 1792.g. premašio za oko 30% izvoz iz kolonijalnog razdoblja od 1768. do 1772.g.³³ U godinama nakon Revolucije vidljivi su pomaci u izvozu SAD-a. Duhan koji je bio dominantan u

---

³² Op. cit. pod 1, str. 84

³³ Ibid., str. 114

kolonijalnom razdoblju, zamijenjen je brašnom kao najvećim izvorom zarade u ranim 1790.-tim. Pšenica, kukuruz i meso zabilježili su značajne dobitke, dok je potražnja za proizvodima sa juga- rižom, indigom i pomorskim dobrima stagnirala. Cijene izvoznih dobara SAD-a bile su znatno veće zbog toga što se trgovina nije trebala odvijati preko Velike Britanije. Cijene uvoza imale su tendenciju pada, tako da se sa zaradom od izvoza moglo kupiti više uvoznih dobara.

Takav se opseg trgovine nije mogao održati u dva desetljeća nakon Revolucije zbog porasta broja stanovnika. Sa rastom od 3% godišnje, 1790.g. 83% više ljudi živjelo je na području SAD-a nego 1770.g. Unatoč rastu zarade od izvoza, zarada od izvoza po stanovniku pala je za gotovo trećinu. Pad je posebno zamijećen u New Hampshireu gdje je izvoz po stanovniku pao za dvije trećine, i na jugu (osim Marylanda) gdje se smanjio za 50 i više posto. 1768.g. - 1772.g. u Južnoj Karolini izvoz je iznosio 3,66 funti po osobi, dok je 1791.g. - 1792.g. iznosio samo 1,75 funti po osobi.³⁴ Nova Engleska i Srednje kolonije su povećale izvoz gotovo dvaput s obzirom da je broj stanovnika rastao nešto sporije i potražnja za poljoprivrednim dobrima je rasla.

5.1. Američka neutralnost (1793.-1807.)

U doba Američke neutralnosti od 1793.-1807. situacija se drastično mijenja. 1789. godine američki položaj u svjetskom gospodarstvu bitno je drugačiji s obzirom na rastuće nemire u Francuskoj i Francusku revoluciju³⁵ koja je ugrozila francusku trgovinu. 1793.g. Francuska je ušla u rat sa Velikom Britanijom. Ovaj konflikt je crpio energiju obje svjetske gospodarske velesile u sljedeće 22 godine kako je Francuska revolucija prerasla u Napoleonske ratove i time uključila gotovo čitavu Europu otvorivši put Americi da slobodno razvija svoj vlastiti potencijal. Prva faza- razdoblje brzog rasta vanjskotrgovinskog sektora, počinje sa izjašnjavanjem Amerike kao neutralne u tom konfliktu odražavajući različite interese federalista koji su favorizirali Britaniju i republikanaca koji su favorizirali Francusku. Takav položaj je SAD-u dao za pravo da neometano trguje sa svim zemljama uključivši Englesku i Francusku. Merkantilistička ograničenja Europe isparila su gotovo preko noći. Odjednom su Američki brodovi objeručke dočekani kako bi donosili robu iz cijelog svijeta, a odnosili Europske proizvode za daljnju distribuciju. Vanjska trgovina je procvjetala. Američki brodari

---

³⁴ Ibid.

³⁵ Hrvatska enciklopedija: Francuska revolucija (1789–99), razdoblje revolucionarnih promjena kojima je srušen feudalni poredak i uspostavljeno građansko društvo i država; prijelomni događaj u povijesti Francuske i Europe. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20397> (Travanj 2017.)

su 1792. godine zaradili oko 7,4 milijuna dolara da bi do 1796. ta zarada porasla gotovo tri puta na 21,6 milijuna i na kraju 1807. došla na 42,1 milijuna dolara.³⁶

Američki brzorastuća izvozna trgovina odražava se u potražnji Europe za inozemnim dobrima koja su se prepakirala u Američkim lukama kao i potražnja za pamukom koji je trebao Britaniji da zadovolji potrebe rastuće tekstilne industrije. I uvoz je porastao, a kao rezultat toga Amerika je godinama imala deficit bilance plaćanja. Deficit se pokrивao o stranih ulaganja radije nego izvozom kovanica.

5.2. Jeffersonov embargo

Druga faza počinje Jeffersonovim embargom na svu trgovinu sa Velikom Britanijom i kontinentalnom Europom u prosincu 1807.g. što je dovelo do kolapsa Američke vanjske trgovine. Jeffersonova politika je bila ta da Europljani, posebno Britanci, više ovise o američkom izvozu, nego što Amerika ovisi o uvozu njihovih dobara, no američka vanjska trgovina je strmoglavo pala. Embargo je napušten u ožujku 1809.g. bez postizanja cilja da preokrene britansku politiku.³⁷ Amerika nije imala dovoljnu ekonomsku moć da bi embargo bio učinkovit. Glavni cilj embarga bio je uskratiti Britancima dobitke koje su ostvarivali kroz trgovinu sa Amerikom, iako je istovremeno koštalo Ameriku dobitaka koju su oni ostvarivali sa Britanijom, no Amerika se nadala da će gubitci biti znatno veći za Veliku Britaniju. Unatoč ograničenjima, dobra kao što su pamuk i žitarice ipak su pronašli put do Velike Britanije što krijumičarenjem, što preusmjeravanjem preko treće strane tako da su cijene tih dobara porasle. Iako su nezaposlenost i gospodarski problemi na obalnim područjima bili neosporivi, a bez sumnje mnogi su pretrpjeli i teške gubitke, počela se razvijati domaća industrija. S obzirom da Amerika nije mogla trgovati sa strancima, a ni stranci sa Amerikom, za one proizvode koje je htjela konzumirati, morala ih je sama i proizvesti. Tekstilna industrija je bila posebno značajna, 1808.g. 7 novih tvornica počelo je sa radom, da bi već 1809. bilo otvoreno novih 26 od čega 18 tekstilnih, 1814. godine je ta brojka porasla na 128 od čega 105 tekstilne industrije.³⁸ Ipak, takav brzi razvoj nije se održao u dugom roku. Mnogo je korporacija bankrotiralo kada se trgovina vratila 1815.g., radnici su izgubili posao. 1816.g broj novih korporacija se istopio na 26. Kao rezultat, i industrijski rad i kapital tražili su olakšanje od vlade putem carina na uvoz.

---

³⁶ Op. cit. pod 1, str. 115

³⁷ Ibid., str. 116

³⁸ Ibid., str.121

5.3. Ekspanzija na zapad i zemljišna politika

Pariškim mirovnim ugovorom iz 1783.g. , Velika Britanija je ustupila SAD-u svu zemlju južno od Kanade, istočno od Mississippija i sjeverno od Floride poznatu po nazivu Sjeverozapadni teritorij.³⁹ U to vrijeme je samo trećina te zemlje na istoku bila okupirana od strane Europljana. Zapadno od planina Appalachian, osim nekoliko izoliranih naselja- prvenstveno ostataka Francuskih istraživača i trgovaca krznom, zemlja je bila uglavnom netaknuta od strane Europskih doseljenika. Nakon 1800.g. ovo se područje naselilo prvim doseljenicima sa Istoka te novodošlim imigrantima. Stanovništvo Ohija 13 puta se povećalo od 1800. do 1820.g. Dok je 1810.g. manje od 4% Amerikanaca živjelo na području Srednjeg zapada, do 1840.g., 17%, tj. Tamo je živjelo 3 milijuna ljudi, na zemlji koja 40 godina ranije nije bila dio SAD-a. Do 1860.g. Srednji zapad imao je četvrtinu cjelokupnog stanovništva i bilo je više od 100 000 novih doseljenika u Kansasu.⁴⁰ Tisuće ljudi više naselilo je Nebrasku, i Zapadna obala brojala je više od pola milijuna stanovnika. U manje od pola stoljeća „divljina“ je pretvorena u jednu od najvećih svjetskih poljoprivrednih regija.

Najjeftiniji i najlakši načini transporta i komunikacija od Sjeverozapadnog teritorija prema ostatku zemlje odvijali su se preko Meksičkog zaljeva i rijeke Mississippi. Pristup tim vodama je u početku bio kontroliran od strane Španjolaca i kasnije kratko od Francuza. Ne želeći vjerovati u ekonomsku održivost temeljenoj na dobroj volji drugih, predsjednik Jefferson pokušao je kupiti trajna tranzitna prava uz rijeku i preko luke New Orleans. Umjesto toga, kupio je od Francuza cijelo područje Louisiane.⁴¹ Jeffersonovoj odluci o kupnji područja Louisiane suprotstavili su se federalisti na čelu s Alexandrom Hamiltonom, koji su favorizirali jaku središnju vlast i koji su se bojali da će novi teritorij jamčiti političku prevlast antifederalistima poljoprivrednog Zapada. Štoviše, dok je kupnja jamčila komercijalnu neovisnost od Srednjeg Zapada, nije osiguravala južni bok SAD-a. Naime, Španjolska je kontrolirala Floridu i obale Alabame i Mississippija. Pobuna lokalnih doseljenika 1810.g. bila je izgovor predsjedniku Madisonu da okupira obalna područja Louisiane i Mississippija. Dvije godine kasnije je Američka vojska zaplijenila ostatak zapadne Floride. Španjolska je nerado ustupila i preostali dio Floride 1819.g. Osvajanje zadnje trećine zapadnog dijela kontinenta nije bilo tako lako. Kao dio dogovora za Floridu, SAD su Španjolskoj priznale vlasništvo nad Teksasom što nije spriječilo tisuće Amerikanaca da nasele istočni Teksas 1820.g. kao ni osiguravanje neovisnosti

---

³⁹ Op. cit. pod 1, str. 249

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid., str. 250

od Meksika 1836.g. Teksas je ipak ostao suverena zemlja još devet godina zbog protivljenja sjevera dodavanju još jedne robovlasničke države Uniji. 1845.g. Ovo je protivljenje završeno kada je Kongres anektirao Teksas 1845.g. Ionako loši odnosi s Meksikom izrazito su se pogoršali kada je Meksiko odbio prodaju Kalifornije i Novog Meksika što je kulminiralo Meksičkim ratom (1846.g. do 1848.g.) gdje je poginulo više od trinaest tisuća Amerikanaca i mnogo veći broj Meksikanaca. Meksiko se mirovnim ugovorom 1848.g. odrekao svih svojih pretenzija na teksaški teritorij i prodao Kaliforniju, Nevadu, Utah, i sjeverni dio Arizone i Novog Meksika za 18 milijuna dolara. Pet godina kasnije prepustio je ostatak Arizone i Novog Meksika za drugih 10 milijuna dolara, dovršivši teritorij koji je sadržavao prvih 48 država.⁴²

Kupnjom Lousiane skoro se dvostruko povećala veličina zemlje. Javna zemljišta (nenaseljeno područje koje je pripadalo saveznoj vlasti) utrostručila su se. Naknadne kupnje kontinuirano su povećavale javna zemljišta brže nego što ih je njihova prodaja smanjivala. Kao rezultat, do 1850. godine, savezna vlada je posjedovala je 1,2 milijarde jutara zemlje. 1880.g. unatoč skoro 20 godina slobodnog zemljišta pod Zakonom o naseljavanju (Homestead Act), vlada je ipak držala 900 milijuna jutara zemlje (izuzev Aljaske). Sve su se uspješne vlade borile sa problemom kako upravljati zemljištem. Prije 1763.g. Velika Britanija je namjerno poticala brzo naseljavanje zapada kako bi učvrstila svoje zahtjeve protiv zadiranja od strane Francuza sa sjevera i Španjolaca sa juga. Sa porazom Francuske u Francusko - Indijskom ratu 1763.g., niti jedna kolonijalna sila nije predstavljala ozbiljnu prijetnju Britanskoj prevlasti u regiji. Istovremeno, oduzimanje zemlje Indijancima od strane neovisnih i agresivnih naseljenika i preklapajućih zahtjeva izvornih kolonija za tom zemljom, predstavljali su stalni izvor neprilika. Britanci su pokušali riješiti taj problem prvo zabranom novog naseljavanja zapada, i onda, 1774.g. kreirajući Indijanski rezervat između Apalača i rijeke Ohio i sjedinjavanjem zemlje između rijeka Ohio i Mississippi.

Općenito u kolonijalnom razoblju u Novoj Engleskoj zemlju je bilo moguće naseliti kroz osnivanje općine, promotori bi dobili dozvolu da osnuju novu općinu na granici sa već postojećim naseljem. Ta su područja bila velika 6 kvadratnih milja i bili su podijeljena na manje jedinice za prodaju na javnim aukcijama. Na jugu je bilo malo drugačije. Naseljenici bi jednostavno pronašli komad nenaseljene zemlje koji im je najbolje odgovarao, obilježili bi ga i bilo bi njihovo.

---

⁴² Ibid., str.251

U kreiranju zemljišne politike, tijekom povijesti je savezna zemljišna politika postepeno evoluirala, pokrivajući cijelu skalu alternativnih mogućnosti, osim prodaje po visokim cijenama. Tijekom vremena, ciljevi su se mijenjali od povećanja prihoda preko brzog naseljavanja pa sve do rezervata. U nastajanju Revolucije sa velikim dugom i bez adekvatnih izvora prihoda, vlada se oslonila na vrlo važan resurs, javna zemljišta, kao sredstvo za dobivanje prihoda. Prvi važan zemljišni zakon (eng. The Land Ordinance) , usvojen 1785.g., razmatrao je prodaju velikih parcela (640 jutara ili više) za gotovinu po relativno niskim cijenama od 1 dolar po jutru. Ovi su se uvjeti značajno promijenili tijekom 19. stoljeća, no ovaj je zakon stvorio mehanizme prodaje zemljišta koji su ostali na snazi sve dok su javna zemljišta bila dostupna za naseljavanje. Vlast je raspodjelila jedno područje od 6 milja puta 6 milja na 36 sekcija veličine 640 jutara. 1787.g. donesen je Zakon o sjeverozapadnom području (eng. The Northwest Ordinance) kojim je izvršena regulacija zemlje i stvoreno je prvo područje SAD-a.⁴³ Zakon je sadržavao propise o zabrani uvođenja ropstva, kao i propise o formiranju lokalnih organa vlasti.

Nakon ratifikacije Ustava, država je i dalje držala javna zemljišta kao izvor prihoda. Zakonom iz 1796.g. još uvijek se moglo kupiti minimalno 640 jutara zemlje, ali je cijena povećana na 2 dolara po jutru. Međutim, prodaja zemljišta bila je razočaravajuća za javnu blagajnu, prihodi od prodaje zemljišta bili su daleko od očekivanja. Nakon toga, uvjeti prodaje su se postupno počeli liberalizirati. Nakon 1820.g. cijene zemljišta bile su najmanja prepreka širenju na zapad.

Od 1790. do 1860.g. svako bi se desetljeće stanovništvo na zapadu udvostručilo, dok je na području cijelog SAD-a broj stanovnika rastao otprilike 34% svako desetljeće.⁴⁴ Disperziju stanovništva ka zapadu usporio je Građanski rat, no vrlo brzo nakon rata vratilo se ubrzano naseljavanje zapada, a posebno nakon što je izgrađena transkontinentalna željeznica koja je obuhvatila široko područje zapadno od Missisippija.

Liberalna zemljišna politika nije ostvarila prihode koji su bili predviđeni, ali je zato uspjela u brzorastućem naseljavanju zemlje, ubrzala je otkrivanje i uporabu prirodnih resursa, stimulirala imigraciju i disperziju stanovništva. Imala je važnu ulogu u razvoju transporta te je bitno utjecala na veličinu Američkih farmi.

---

⁴³ Op. cit. pod 25, str. 100

⁴⁴ Ibid.

6. EVOLUCIJA TRANSPORTA

Transport dobara kopnenim putem razvija se u barem pet faza tijekom evolucije iz primitivnog u visoko razvijeno gospodarstvo. U početku su dobra prenosili ljudi, zatim životinje, zaprežna kola, željeznice do vozila na motorni pogon. Svaki napredak u transportu predstavljao je veliku uštedu u vremenu, novcu i naporu, te tako doprinosa lakšem i bržem gospodarskom razvitku.

U primitivnom gospodarstvu dobra su nosili ljudi koji su mogli nositi svega 27 kg, 15 sati na dan. Očito je takav način transporta iziskivao visoke troškove, glomazna i kvarljiva roba nije se mogla prenositi. Tovarne životinje bile su mali napredak u odnosu na ljude- nosače. Mogle su nositi 68 do 140 kg i u danu pokriti 25 do 40 km. Isto kao i ljudi, nisu mogle prenositi kvarljiva dobra na duge relacije. Zaprežna kola mogla su nositi tonu dobara 8 sati dnevno iako su putevi bili loši. Ljudska i životinjska snaga postale su beznačajne sa razvojem željeznice. Vlakovi su mogli prevoziti 4,500 tona na sat, 22 sata na dan, 365 dana u godini.⁴⁵ Bili su neusporedivo bolji i brži od zaprežnih kola i povećavali su tržište koje je moglo biti pokriveno.

S obzirom da se vodenim putem moglo prevoziti glomazne stvari, vodeni putevi bili su ravnopravni željeznici i bili su relativno jeftini. Gdje su postojali vodeni putevi, potencijalno tržište je bilo jako veliko. Vodeni promet je bio najjeftiniji od bilo kojeg drugog oblika transporta, ali su željeznice bile brže i praktičnije jer su mogle povezivati područja koja nisu imala vodene puteve.

Svaki napredak u transportu povećavao je tržišno područje, omogućivši bolju specijalizaciju i podjelu rada. Do kraja kolonijalnog razdoblja SAD je prošao kroz prvu fazu i završio drugu. U nadolazećim godinama slijede era autocesta, kanala, parobroda i željeznica.

6.1. Autoceste

Promjene koje su se dogodile u transportu dolazile su u različitim oblicima. Inovacija cesta sa naplatom cestarine dogodila se u godinama koje su prethodile Revoluciji. 1800.g. putovanje putevima bio je pravi izazov. Putevi su bili toliko loši da je čak i u najboljim vremenskim uvjetima putovanje bilo iscrpljujuće pa čak i nemoguće ako bi padala kiša. Te takozvane ceste bile su prekrivene prašinom po suhom vremenu, a za kišovitim dana pune rupa od blata i teško prohodne. 1794.g. postojala je samo jedna 60 milja duga cesta sa naplatom cestarine koja je

---

⁴⁵ Ibid.

povezivala Philadelphiju i Lancaster u Pennsylvaniji gdje se naplaćivala cestarina od dva do četiri centa po milji i bila je mnogo superiornija za prijevoz dobara od prijašnjih, ništa boljih od Indijanskih proširenih puteva.⁴⁶ S obzirom da su bile jeftinije i brže za prijevoz i mogle su trpjeti veću količinu dobara, njihova izgradnja brzo se širila. U desetljeću nakon 1800.g. Pennsylvania je brojila 86 tvrtki koje su izgradile više od 2000 milja ceste. New York je brojio njih 135 sa 1500 milja ceste, a Nova Engleska 180 tvrtki. Do 1820.g. svi veći gradovi bili su povezani cestama sa naplatom cestarine i vlakovima s vagonima kojima su se prevozili putnici, pošta i dobra. Iako su bile brže i jeftinije od prljavih puteva, javljali su se mnogi problemi. Bile su skupe i nisu bile profitabilne za privatne tvrtke koje su ih najčešće izgrađivale. Troškovi od 900 do 10000 dolara po milji nisu bili isplativi s obzirom na vrlo male prihode od cestarine. Korisnici takvih cesta često su pronalazili načine izbjegavanja plaćanja cestarine. Neki su čak putovali poslije zalaska sunca kada naplata više ne bi radila. Do 1825. godine financijska situacija cesta sa naplatom cestarine bila je loša, povećala se konkurencija sa alternativnim načinima transporta, situacija je bila toliko loša da im je vrlo brzo došao kraj.

6.2. Kanali

Velika era izgradnje kanala dogodila se između 1815. i 1840. Do 1837.g. 100 milijuna dolara utrošeno je u izgradnju kanala i do 1850. izgrađeno je 3700 milja kanala u zemlji.⁴⁷ Bilo je potrebno mnogo kapitala za njihovu izgradnju koji je obično bio dostupan od privatnih investitora. Najvećim dijelom bili su financirani od države i federalne vlade preko potpora zemljišta i gotovine. Federalna vlada je do 1860.g. dala kompanijama za izgradnju kanala 6 milijuna jutara zemlje i 3 milijuna dolara gotovine. Kanali su drastično srezali varijabilne troškove transporta teškog tereta. Otvorivši golemu međuregionalnu trgovinu između Njujorške luke i Srednjeg Zapada, Erie kanal je bio veliki uspjeh toga vremena. I prije završetka izgradnje ovaj je kanal donio gotovo 3 milijuna dolara prihoda od pristojbi. Kanal Erie je ubrzao razvoj poljoprivrede Srednjeg Zapada i industrije Istoka čime je pomogao da se poveća cjelokupna proizvodnja. Osim tih izravnih učinaka, ovaj je kanal neizravno povećao životni standard. Sa troškovima od 11 milijuna dolara koje je od svojih prihoda u 10 godina uspio isplatiti bio je veliki financijski uspjeh da je ohrabrio i druge regije da izgrade kanale. Konstrukcija kanala nastavila se u tri različita vala određena različitim tehničkim komplikacijama, konkurencijom i

---

⁴⁶ Op.cit. pod 25, str. 411-414

⁴⁷ Ibid. str. 417

financijskim mogućnostima. Prva faza od 1815. do 1834. godine u kojoj je izgrađen New York i Pennsylvania sustav i započinje izgradnja Ohio sustava, druga faza od 1834. do 1844. konstrukcija na Srednjem Zapadu i treći ciklus od 1844. do 1860.g. koncentrirana na feeder linije sa postojećom mrežom. Tijekom ta tri ciklusa, uloženo je oko 188 milijuna dolara u Američke kanale. Skoro tri četvrtine (136,5 milijuna dolara) došlo je od strane države i lokalne samouprave. Kanali su bili iznimno učinkoviti u smanjivanju troškova za prijevoz dobara. Pristojbe koje su se naplaćivale varirale su od 0,5 do 3 centa dok je pristojba za ceste sa naplatom cestarine iznosila 10 centi. Kanali su nudili pogodniju i ne tako napornu metodu transporta. Pored svih prednosti, prijevoz kanalima bio je spor. Njihova izgradnja bila je skupa i često su bili loše izgrađeni tako da su i troškovi održavanja bili visoki. U 1850-tim godinama nitko ne bi ni pomislio ulagati u nove kanale radije nego u željeznice.

6.3. Parobrodi

Izgradnja kanala nije bila jedina prednost u transportu vodenim putem. Čak i nakon dovršetka svih intra i interregionalnih kanala, većina tereta još uvijek je ovisila o transportu rijekama, jezerima i priobalnih voda. Početkom 19. stoljeća tadašnji riječni brodovi služili su vrlo dobro svrsi u prijevozu tereta nizvodno, no bili su neučinkoviti u prijevozu dobara uzvodno. Parobrodi su ubrzali vodeni promet i omogućili prijevoz dobara uzvodno i nizvodno. Prva demonstracija parobroda 1807. godine Roberta Fultona, dokazala je sposobnost parobroda da može prevesti teret uzvodno na rijeci Mississippi. Prvo putovanje takvog parobroda uzvodno dogodilo se 1817. godine od New Orleansa do Louisevillea, putovanje je trajalo 36 dana za razliku od prijašnjih riječnih brodova kojima je trebalo 90 dana, da bi se do 1850.g. zbog kontinuiranog poboljšavanja parobroda vrijeme ovog putovanja skratilo na 5 dana.⁴⁸ U isto vrijeme nizvodni promet povećao se još više. Sa sve više i više parobroda na rijeci Mississippi, New Orleans je postao vodeći izvozni centar. Do 1852.g. proizvođači su prevozili dobra u vrijednosti od 100 milijuna dolara u New Orleans. Smanjenjem troškova transporta donijelo je zapadnim proizvođačima velike prihode, ohrabrujući ih da povećaju proizvodnju. U isto vrijeme korist potrošača bila je velika, mogli su dobivati uzvodno dobra brže i jeftinije. Kako se povećavao riječni promet, gradovi su postajali sve veći tržišni centri. Ima mnogo prednosti i nedostataka vezano za parobrode. Najbrži parobrod putovao je 15 milja na sat, njihov vijek trajanja bio je 5 godina i 30 % svih parobroda izgrađenih do 1849.g. bili su uništeni u nesrećama.

---

⁴⁸ Ibid.

6.4. Željeznice

Zadnja i najslavnija promjena u transportu bila je željeznica. Željeznice su imale puno više tehničkih prednosti od transporta vodenim putem. Bile su brze, čovjek, ne priroda, odredile su njihovu lokaciju, imale su puno veći kapacitet prijevoza od ostalih načina transporta, moglo se putovati u svim vremenskim uvjetima. No, iznenađujuće, trebalo je skoro četvrt stoljeća da od početne konstrukcije željeznica dominiraju nad vodom u interregionalnom transportu. Ulagači u ceste sa naplatom cestarine i kanale bojali su se da će ih željeznice potisnuti iz biznisa. Istočni poljoprivrednici mislili su da će željeznice preplaviti njihovo tržište sa proizvodima sa zapada. Najveća otežavajuća okolnost za razvoj željeznice bila je nedostatak kapitala. Nije bilo dovoljno financijskih mogućnosti za izgradnju učinkovite željeznice, a s obzirom da su ljudi u to vrijeme bili konzervativni, teško ih je bilo nagovoriti da ulažu u još neisprobanoj industriji. Prvi promotori željeznica zbog malo kapitala kojeg su posjedovali, imali su dvije mogućnosti: izgraditi kratku kvalitetno izgrađenu željeznicu, ili dugu željeznicu slabe kvalitete. Prvi koji su počeli izgradnju, odlučili su izgraditi mrežu željeznica, efikasnost im je bila sekundarni faktor. Zato su prve željeznice posljedično bile loše. Samo je Nova Engleska imala dovoljno kapitala i kratke udaljenosti da bi imala kvalitetnu željeznicu. Prva nacionalna željeznica izgrađena je u Baltimoreu 1828.g. i povezivala je Baltimore i rijeku Ohio na Wheelingu u Zapadnoj Virginiji i bila je duga oko 250 milja.⁴⁹ I drugi gradovi počeli su slijediti primjer Baltimorea, Boston je napravio željeznicu Boston i Worcester pružajući jeftin transport između Bostona i Albany na kraju istočnog dijela Erie kanala, dok je Charleston u Južnoj Karolini izgradio liniju prema unutrašnjosti kako bi preusmjerio promet pamuka iz Georgie.

Veći dio izgradnje željeznica, osobito transkontinentalne, bila je potpomognuta od strane vlade kroz sustav darovanja javnih zemljišta za izgradnju. Na istoku su privatni investitori imali veću ulogu u izgradnji željeznica, dok je na zapadu uloga vlade bila daleko važnija. Između 1850. i 1872., federalna vlada darovala je 131 milijun jutara zemlje za izgradnju zapadne željeznice. Prvi koji je dobio zemlju od vlade bio je Illinois Central, postigao je veliki financijski uspjeh, no vjerojatno više zahvaljujući brzorastućoj uvali Mississippi nego darovanoj zemlji. Unatoč tome, zagovaratelji gradnje željeznice brzo su postali uvjereni da je darovana zemlja sve što je potrebno za uspjeh željeznice. Bila je to velika zabluda, dobivena zemlja nije se mogla tako brzo prodati da bi podmirila troškove gradnje, no ono što je nesumnjivo, ubrzala je proces gradnje zapadnog željezničkog sustava.

---

⁴⁹ Ibid., str.422

Dolazak željeznice igrao je ključnu ulogu u objašnjenju ekonomskog rasta Amerike. Prema Waltu Rostowu, jednom od ekonomskih povjesničara⁵⁰: „Željeznica je na tri načina utjecala na gospodarski rast tijekom razdoblja ekonomskog uzleta. Prvo, smanjila je unutarnje troškove transporta, donijela je nova područja i nove proizvode na tržište. Drugo, to je preduvjet u mnogim slučajevima za razvoj novog i brzorastućeg izvoza, koji je služio za generiranje kapitala za unutarnji razvoj, kao npr. Američke željeznice prije 1914.g. Treće, i najvažnije, razvoj željeznica doveo je do razvoja modernih industrija ugljena, željeza i inženjeringa.“

Osim što je razvoj željeznica omogućio transport većeg broja dobara po relativno niskim cijenama, ubrzao se proces distribucije. 1817. godine trebalo je 52 dana da dobra iz Cincinnatija stignu u New York brodom, 20 dana parobrodom, kanalima i željeznicom 1840., a samo 8 dana samom željeznicom 1852.g. Brza i jeftina, željeznica je približila velike udaljenosti, proširila tržišno područje kao što je i povećala mobilnost rada sa pogodnijim načinom prijevoza. Isto tako je zbog velikih investicijskih zahtjeva povećala mobilnost kapitala.

---

⁵⁰ Ibid.

7. GRADANSKI RAT

Gradanski rat je bio najveća katastrofa koje su SAD iskusile. Razlozi za izbijanje rata bili su u društvenim i gospodarstvenim suprotnostima između industrijski razvijenijih sjevernih i pretežito agrarnih južnih država u kojima je još uvijek prevladavao robovlasnički sustav, te u različitim političkim pogledima na ustroj savezne države (sukob unionizma i konfederalizma). Četiri duge godine rat je dominirao nad sudbinom Amerikanaca kao nijedan drugi naoružani sukob u povijesti SAD-a.

U godinama prije rata ekonomije sjevera i juga značajno su se razlikovale. Na sjeveru su tržišta istočnog industrijskog sektora osnažena imigrantskom radnom snagom i zapadne obiteljske farme postajali sve više ovisni jedni o drugima. Jug je bio kulturno neovisan od Sjevera i ekonomski orijentiran više prema Europi, ali se na obje strane moglo prodavati pamuk i kupovati ostali proizvodi, no Sjever je gospodarski ovisio o pamuku sa Juga. Dok su se slobodni poljoprivrednici sa zapadnih teritorija mogli bojati izravne konkurencije robova, Sjeverno tržište rada i kapitala puno je toga moglo dobiti, a malo izgubiti porobljavanjem crnaca. Što je veća pamučna industrija, to je veći output pamuka i niža cijena sirovina za sjeverne tekstilne predionice te bolji uvjeti trgovanja.⁵¹ Institucija ropstva samostalno je pridonijela sjevernom životnom standardu, prekidajući ograničenje ponude rada na plantažama pamuka, čime je smanjila konkurentnu tržišnu cijenu sirovog pamuka. Glavni razlozi rata vrlo su složeni, obavijeni su složenim političkim i drugim pitanjima oko kojih su Sjever i Jug dolazili u sukob, a robovlasništvo je samo dodatno bio kamen spoticanja još i prije rata. Kako su se SAD nastavile širiti na zapad, postavljalo se pitanje hoće li nove države biti robovlasničke ili slobodne, Jug je htio stvoriti svoju državu kako bi sami mogli odlučivati o zakonima, Sjever nije želio podjelu nacije. Napetosti su eskalirale kada je za predsjednika izabran republikanac Abraham Lincoln 1860.g. koji je bio abolicionist, što je dalo povoda Južnim državama da se pobune i odvoje od Unije. Secesiju je započela Južna Karolina kojoj su se pridružile još deset Južnih robovlasničkih država i osnivaju Konfederativne Američke Države ili Konfederaciju. Rat započinje 12. travnja 1861.g. kada je Konfederacija bombardirala utvrdu Fort Sumter u zaljevu Charleston.⁵²

Uništavajući ropstvo, rat je preusmjerio ravnotežu političke moći na sjeverne industrijalce i potaknuo Američku industrijalizaciju.

---

⁵¹ Op. Cit. pod 1, str. 357

⁵² Ibid., str. 358

Stopa rasta robne proizvodnje dvadeset godina prije rata (4,6%), bila je jednako brza kao i trideset godina nakon rata (4,4%). Isto tako, možemo vidjeti da je prosječna stopa industrijskog rasta od 1840.-1859.g. iznosila 7,8%, a samo 6,0% u razdoblju nakon rata od 1870.-1899.g.⁵³

Iako rast nije ubrzao zemlju kao cjelinu, pobjednike je stavio u bolji položaj. U tom pogledu, sporiji rast Juga, vodio je ka bržem rastu Sjevera. Između 1840. i 1860.g. dohodak per capita Sjevera porastao je sa proječnom godišnjom stopom od 1,3%. Od 1860. do 1879. godine ta je stopa porasla na 1,75%, a od 1880. do 1900. godine ponovno je porasla na 1,9%. Od 1850. do

Tablica 1. Prosječna godišnja stopa rasta robne proizvodnje od 1840.g. do 1899.g..

Godina	Gospodarstvo SAD-a	Industrijski sektor
1840.-1859.	4,6	7,8
1860.-1869.	2,0	2,3
1870.-1899.	4,4	6,0

Izvor: Preuzeto sa: <http://www.nber.org/chapters/c2474.pdf>

1860. godine udio je iznosio 19,4 %; od 1869. do 1878. godine porastao je na 27,4%. Rat je uzrokovao enormne stresove za gospodarstvo. S povlačenjem usluga možda jedne petine radne snage, poremećajem normalnih kanala opskrbe i slabljenjem deviznih zarada zbog gubitka izvoza sirovog pamuka, bilo bi vrlo iznenađujuće da rat nije razbio industrijski rast. Npr. u Massachusetsu je proizvodnja obuće pala sa 45 milijuna pari 1855.g. na 32 milijuna 1865.g. Ipak, tekstilna industrija vune je bila u usponu, udvostručila je svoju proizvodnju tijekom rata. Proizvodnost rada u Massachusetskoj vunenoj industriji također je porasla za 12%. Razlog tome je nedostupnost sirovog pamuka zbog embarga kojeg je postavila Unija. Rast vunene industrije nije uspio nadoknaditi 30- postotni pad proizvodnje pamuka. Jedan od razloga porasta industrijske aktivnosti je neočekivana inflacija cijena koja je proizašla iz vladine odluke da financira barem dio troškova rata kroz kreiranje novca što je dovelo do povećanja industrijskog profita. Riznica je tiskala papirni novac, tzv. „Greenbacks“ koji nisu bili konvertibilni u zlato iste nominalne vrijednosti, već su bili proglašeni zakonskim sredstvom plaćanja. 450 milijuna dolara Greenbacksa je pušteno u opticaj što je udvostručilo ponudu novca 1860.g. i smanjilo njegovu vrijednost čime su SAD dopustile da međunarodna ponuda i

⁵³ Ibid.

potražnja određuju vrijednost dolara.⁵⁴ Tako su uvozna dobra postala skupa za Amerikance i smanjila se kupovna moć.

7.1. Troškovi rata

Ratovi uzrokuju ozljede, smrt i destrukciju. Upravo su se takvi gubici dogodili na obje strane u Građanskom ratu. Kao što možemo vidjeti na prikazanoj tablici, vrijednost resursa usmjerenih na vojnu uporabu lako se mjeri državnim izdacima za ratnu opremu i zalihe, plus plaće i bonusi za one u uniformi. Obje vojske- Sjevera i Juga nisu uspjele privući dovoljno volontera u rat, stoga su vlade pribjele novačenju prisilne radne snage što je bilo jeftinije od privlačenja novih volontera. Oni koji su bili regrutirani, također su mogli kupiti zamjenu koja je iznosila 150\$. Jedan od ishoda takve politike bila je zamjena seoskih vojnika za gradske novake što je otežavalo sve veću nestašicu radne snage u američkoj poljoprivredi time ubrzavajući mehanizaciju.

Tablica 2. Direktni troškovi Građanskog rata u milijunima dolara

TROŠKOVI	SJEVER	JUG
Državni izdaci	2,291	1,101
Podcijenjeni troškovi rada povezani sa novcima	11	20
Uništenje fizičkog kapitala	/	1,487
Izgubljeni ljudski kapital		
- Poginuli	955	684
- Ranjeni	365	261
Manja premija rizika od vojničke plaće	-256	-178
Ukupno	3,366	3,286

Izvor: Goldin C. i Lewis F. (1975.): „*The Economic Cost of the American Civil War*“ *Estimates and Implications*“, *The Journal of Economic History*, Vol.35, No.2, str. 304
Dostupno na:

https://www.princeton.edu/rpds/papers/Golding_Lewis_Economic_Cost_of_American_Civil_War_JEH1975.pdf (svibanj 2017.)

Iz tablice možemo isčitati da nije bilo gubitaka fizičkog kapitala na Sjeveru, ponajprije zbog nedovoljno podataka, no najviše kapitalnih gubitaka pretrpio je Jug gdje se odvijalo najviše borbi. Vojska Unije slijedila je politiku uništavanja gospodarstva Konfederacije da bi održala svoju vojsku, koristeći se statističkim podacima prikupljenim u popisu proizvođača i

⁵⁴ Ibid., str.360

poljoprivrednika za 1860.g. što je vjerojatno prva strateška vojna uporaba ekonomskih podataka. Značajan ekonomski gubitak predstavlja također više od milijun umrlih ili ranjenih u ratu. Porezi su imali relativno malu ulogu u plaćanju rata. Umjesto toga, najveći dio - 74 % - financiran je prodajom obveznica s kamatama. Kao rezultat toga, nacionalni dug je 1860. godine narastao od 65 milijuna dolara (2,06 dolara po osobi) na gotovo 2,7 milijarde dolara 1865. godine (75,01 dolara po osobi).⁵⁵

Troškovi rata Sjevera koji je bio mnogobrojniji što se tiče populacije bili su veći i do dva puta po izdacima vlade i broju ljudi koji su ubijeni i ranjeni od vojske Juga. Sveukupni trošak rata iznosio je 6,6 milijardi dolara što je iznosilo 206 dolara za svakog Amerikanca 1861.g. - skoro dvostruko više od prosječne godišnje potrošnje po stanovniku prije rata. Taj isti iznos mogao je biti dovoljan za kupnju slobode svih robova (po tržišnoj vrijednosti 1860.g.), dati svakoj robovskoj obitelji farmu sa četrdeset jutara zemlje i mule, i još bi ostalo 3,5 milijardi dolara za naknadu štete bivšim robovima u zamjenu za sto godina plaće. Nažalost, 1860.g. nitko nije mogao predvidjeti koliko će rat stvarno biti skup.

7.2.Razvoj poljoprivrede na sjeveru nakon rata

Izuzev riže i duhana, Unija je imala veliku poljoprivrednu prednost, posebice s konjima. 3.4 milijuna naspram Konfederacijskih 1.7 milijuna. Glavni elementi u poljoprivredi su bile žitarice, kukuruz i stoka. Najveća poljoprivredna ekspanzija dogodila se na Srednjem Zapadu i Zapadu SAD-a djelomično kao odgovor na akt koji se zvao Homstead Act. Na tom području broj farmi se utrostručio, tj. usedmerostručio. Bruto farm output povećao se na prosječnoj godišnjoj stopi od 2,5 % između 1869. i 1909.g. gdje je proizvodnja kukuruza narasla za 3.1% godišnje, a žitarice 2.2% godišnje.⁵⁶ Ipak, prosječni godišnji napredak za sektor poljoprivrede bio je samo 1.7% uspoređujući sa ostalim nepoljoprivrednim sektorima između 1889. i 1899.g.

7.3.Jug nakon rata

Na jugu se nakon Građanskog rata dogodila kompletna rekonstrukcija gospodarskih odnosa, ali i vojne strukture. Generacijama je glavni izvor ekonomije bilo robovlasništvo. Preko noći je primarni ekonomski izvor postalo zemljište. Jeftina radna snaga je postala nužna i željno

---

⁵⁵ Ibid. str. 362

⁵⁶ Ibid., str. 402

ulaganje, a zemlja je postala osnovni izvor bogatstva. Rezultat toga je postao veći interes u lokalnom razvoju malih gradova, cesti i željeznice. Zbog rata jug je izgubio monopol na tržištu sirovog pamuka. Europljani su ih zamijenili indijskim, brazilskim i egipatskim pamukom. Prošlo je više od desetljeća dok je jug povratio svoje mjesto na tržištu. S obzirom da su većina ratišta bila na jugu, većina gradova kao Charleston, Richmond i Atlanta su bile uništene od strane Unije. Do 1870.g. sistem transporta na jugu bio je gotovo obnovljen. U godinama poslije rata na području Arkansasa, Lousiane i Teksasa, dohodak per capita je bio iznad nacionalnog prosjeka. Ipak 1880. u toj regiji dohodak pada puno više i brže nego u drugim regijama i iznosi samo 60% od nacionalnog prosjeka. Iako se jug razvijao jednakom brzinom kao sjever, taj veliki jaz u dohotku koji se dogodio tijekom rata i produžio kroz 1870.-te počeo se mijenjati tek oko razdoblja Drugog svjetskog rata.⁵⁷ Rat je izmijenio stranim opskrbljivačima načine za izvoz pamuka, a porast vrijednosti dolara je učinio cijene pamuka još skupljim u usporedbi sa stranim valutama i usmjerio inozemnu potražnju prema natrag. Učinak po afričko-američkom robu na lantaži pamuka pao je od 147,93 dolara u 1859.g. na samo 74,03 dolara po glavi u 1879.g. što je gubitak od 50%.⁵⁸ Fizička proizvodnja po satu rada je pala mnogo više zbog smanjenja u radnim satima. Robovi su činili oko 70% radne snage prije rata tako da je redukcija od 37% radne snage Afričkih Amerikanaca mogla sasjeci rad po stanovniku i do 26%.

7.4. Život i rad robova u Americi

Robovlasništvo je sa svojim moralnim, političkim i gospodarskim posljedicama dominiralo većim dijelom Američke povijesti. Bilo je izvor većine bogatstva stečene na jugu Sjeverne Amerike i ekonomskog razvitka. Plantažeri na jugu su se okrenuli robovima onda kada nisu mogli zadovoljiti potrebe rada sa dostupnom radnom snagom. Do 1860.g. populacija robova je došla do brojke od 4 milijuna sa više od polovice njih koji su živjeli na jugu u državama koje su proizvodile pamuk.⁵⁹ Većina ih je živjela na velikim farmama ili manjim plantažama, a velika većina gospodara je imala i po 50 robova. Milijuni hektara zemlje bili su prenamijenjeni za proizvodnju pamuka zbog izuma stroja koji je odvajao pamuk od sjemenki i samim time ubrzala proizvodnju. Oko 1860. odrastao rob koštao je između 1000 i 2000 dolara, a odrasla ropkinja za koju stotinu dolara manje.⁶⁰

---

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid., str. 377

⁵⁹ Op. cit. pod 1, str. 265

⁶⁰ Ibid.

Kao sustav rada, robovlasništvo je imalo puno nedostataka kao što su jeftin i prisilan rad. Isto tako, robovi nisu mogli biti otpušteni u razdoblju kad nije bilo posla i nije ih se moglo premještati kako bi potrebe tržišta to nalagale. Imali su skoro nikakve mogućnosti obrazovanja, sustav je bio takav da nije dopuštao povećanu produktivnost, robovi nisu mogli razvijati vještine potrebne za rad. Predstavljali su kapitalnu investiciju smanjujući prihode Jugu. Posljedično, robovlasništvo je usporilo razvoj industrije, tehnološke inovacije i usporili napredak u načinu života.

Naposlijetku je robovlasništvo bilo uzrok najveće nesreće koja je zadesila američki narod - Građanski rat. Razlozi za nepostojanje velikog broja robova na Sjeveru nisu bili toliko zbog moralnih vrijednosti, nego zbog nemogućnosti iskorištavanja takvog rada jednako učinkovito kao na jugu.

8. INDUSTRIJALIZACIJA

Iako je Britanska merkantilistička politika ograničavala razvoj domaće proizvodnje u kolonijalnom razdoblju u korist uvoza iz matične zemlje, kolonije su uspjele razviti nekoliko uspješnih industrija. Proizvodnja brašna, drvene građe, štavionice kože bile su sveprisutne i Amerika je bila svjetski lider u proizvodnji sirovog željeza. Sofisticiraniji, proizvodi sa većom dodanom vrijednošću općenito su se uvozili sve do 1807.g. kada je embargo predsjednika Jeffersona prekinuo protok uvoznih supstituta.⁶¹ Tada se domaća proizvodnja počinje ubrzano širiti. Novi proizvodi koji su se pojavili bili su drugačiji od onih koji su ranije postojali. Uključeni su novi proizvodi, nova tehnologija, novi oblici organizacije, potražnja za novim izvorima energije i nove razine predanosti poslu.

Prva veća industrija koja se brzo razvijala bila je tekstilna. Nove tehnologije koje je Velika Britanija primjenjivala u tekstilnoj industriji bile su zabranjene za izvoz, no to nije spriječilo Samuela Slatera i njegove kolege da emigriraju u Ameriku i donesu svoje vještine izgradnje novih strojeva za pređenje. Cjenovna elastičnost potražnje za pamučnom tkaninom bila je visoka za razliku od drugih proizvoda jer je predstavljala atraktivnu alternativu vuni. Nove tehnike smanjile su troškove proizvodnje i cijene, prodaja se brzo širila otvorivši veliko tržište koje može podnijeti proizvodnju velikih razmjera. Od 1815.g. do 1833.g. output pamučne

---

⁶¹ Op. cit. pod 1, str. 176

tkanine rastao je 15,4 % godišnje da bi uoči Građanskog rata ova industrija zapošljavala 115000 radnika, stvarajući 7 % dohotka od proizvodnje i više od 2 % ukupne robne proizvodnje što je učinilo vrlo velikom industrijom.⁶² Osim tekstilne industrije, do sredine 19. stoljeća vodeće industrije prema bruto vrijednosti proizvoda bile su: mlinarstvo, drvna industrija, metalna industrija, proizvodnja obuće, štavionice kože, alkoholna pića i rudarstvo. Bruto vrijednost svake od ovih industrija iznosila je više od 47 milijuna dolara godišnje. Industrije koje su proizvodile između 20 i 47 milijuna bruto proizvoda bile su: parni strojevi, prerada šećera, pakiranje mesa, izdavaštvo i tiskanje, transport, duhanski proizvodi, papir i proizvodnja namještaja. Iako su vodeće industrije proizvodile više od 50 milijuna dolara godišnje, većina ih je bila malih razmjera. U mlinarstvu je npr. osnovano 1860.g. 14000 mlinova sa prosječnim investiranjem od 6000 dolara i prosječnom radnom snagom od dva. Proizvodnja muške odjeće i kože bila je isto tako industrija malih razmjera i malih investiranja, industrija muške odjeće brojila je 4000 tvornica, prosječno je svaka tvornica zapošljavala 28 radnika, a kapitalne investicije iznosile su manje od 7000 dolara.⁶³ Kontinuiranim rastom, industrija je do 1850. godine dosegla intenzivnu fazu razvoja, no još uvijek nije bila dovoljno razvijena, dobra su bila količinski ograničena, i industrija je bila koncentrirana uglavnom na preradu lako dostupnih sirovina. Do 1900.g. situacija se uvelike promijenila, u zemlji je osnovano više od 205 000 poduzeća koja su zapošljavala oko 5 milijuna ljudi gdje je investirano oko 10 milijardi dolara kapitala.⁶⁴ Najznačajniji napredak zabilježen je u proizvodnji željeza i čelika. Proizvodnja sirovog željeza udvostručila se između 1860. i 1870.godine i ponovno između 1870. i 1880.g. Do 1900.g. proizvodnja sirovog željeza narasla je na 15 milijuna tona, više od 1/3 ukupne svjetske proizvodnje i isto toliko koliko su zajedno proizvodile Velika Britanija i Njemačka.

---

⁶² Ibid., str. 187

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid., str. 188

8.1. Tehnološki napredak kao osnova za industrijski rast

Industrijski rast nije nešto što se događa „preko noći“, to je dug, kontinuirani proces koji traje i koji će trajati sve dok čovjek želi unaprijediti svoj život. Tehnološki napredak ključni je faktor rasta proizvodnje koji uključuje mehanizaciju industrije, transporta i poljoprivrede, standardizaciju opreme i razvoj masovne proizvodnje u vidu specijalizacije, podjele rada i znanstvenog managementa.⁶⁵

Nedostatak radne snage bio je temeljni uzrok tehnološkog razvoja pa je s upotrebom alternativnih izvora energije, alata, strojeva i kapitalnih dobara ta radna snaga mogla proizvoditi više kako bi popunila prazninu nedostatka radne snage i napuštanja obradive zemlje. Stopa rasta tehnologije također je ovisila o sposobnosti čovjeka da osmisli nove ideje i o brzini pretvorbe tih ideja u praksu. Sve što je ubrzavalo proces inventivnosti, ohrabrialo poduzetnike da eksperimentiraju sa novim uređajima, ili usavršilo vještine radne snage ubrzalo je tehnološke promjene i industrijski rast. Rast populacije, razvoj znanosti, izumi, evolucija poslovanja poduzeća, akumulacija kapitala i razvoj marketinga vodili su masovnoj potrošnji.

Rast populacije bio je vrlo važan faktor u ubrzavanju izuma i mehanizacije. To je multipliciralo potražnju za dobrima, povećalo broj potencijalnih inovatora i omogućilo ponudu radne snage lako prilagodljivu novoj mehanizaciji, metodama rada i načinima podjele rada. U početku je američka industrija u usporedbi sa Velikom Britanijom bila izrazito primitivna. 1800. g. nije bilo kompliciranih strojeva i ljudska snaga bila je glavni izvor energije. Čak je i metalna industrija, osnovna teška industrija toga doba, bila malih razmjera, organizirana na ruralnoj osnovi. Prosječna željezara nije radila više od 20 do 30 tjedana godišnje. Koristile su se samo najbolje željezne rude koje su se talile u malim pećima na ugljen. Kada bi se peći ohladile, moglo se naći na dnu nekoliko grumena sirovog željeza koje bi se onda preradilo grijanjem i kovanjem pomoću kovačkog čekića. To se prodavalo trgovinama i kovačima koji su ga pretvarali u gotove proizvode kao što su čavli, potkove i alati.

Stoljeće i pol kasnije, metalni biznis postao je metalna industrija. Proizvodnja se odvijala u potpuno mehaniziranim i organiziranim tvornicama gdje se potrebna energija dobivala od ulja, plina i struje. Razvile su se mnoge nove vrste željeza, novi procesi koji su uključivali znanstvena istraživanja kemičara, metalurga i fizičara.

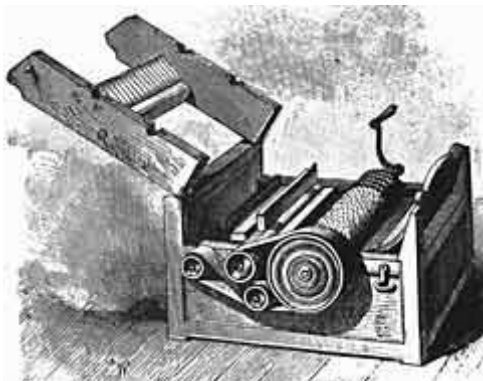
---

⁶⁵ Op. cit. pod 25, str. 332

Širenjem mehanizacije i tržišnog područja, kao i standardizirana proizvodnja i proizvodnja zamjenjivih dijelova omogućila se masovna proizvodnja strojeva i potrošačkih dobara. Počeci masovnog tržišta nastala su zbog vladinih zahjeva za velikom količinom oružja. Tako je Eli Whitney⁶⁶ dobio ugovor od Američke vlade da proizvede 15000 mušketa.⁶⁷ Takva narudžba bila je dovoljno velika da osigura razvoj novih metoda proizvodnje. Dvije godine Eli je radio na izgradnji novih strojeva prije nego što je proizveo jednu mušketu. Takav se eksperiment pokazao uspješnim. U isto vrijeme, Simeon North počeo je proizvoditi oružje sa zamjenjivim dijelovima i 1808.g. potpisao je ugovor sa vladom za proizvodnju vatrenog oružja sa potpuno zamjenjivim dijelovima. Kratko nakon toga, u Connecticutu su proizvođači predstavili nove metode u masovnoj proizvodnji satova.

Nakon 1850.g. počinju se proizvoditi precizni instrumenti za mjerenje i alatni strojevi. Isto tako, industrija je učinila važan iskorak u proizvodnji građevinskih alata za bušenje, mljevenje, tokarenje, glodanje. U zadnjem desetljeću 18. stoljeća John Wilkison i Henry Maudslay izradili su tokarski stroj i bušilicu.⁶⁸

Slika 2. "Cotton gin"

Izvor: Preuzeto sa: <https://www.eliwhitney.org/7/museum/eli-whitney/cotton-gin>

Eli Whitney je 1800.g. patentirao stroj za čišćenje pamuka tzv. „Cotton gin“ koji je mehaničkim putem odvajao sjeme od pamuka te je pročišćavao 50 puta više pamuka dnevno nego što bi to mogla očistiti jedna osoba ručno. Sa pojavom novih metala, kao što je ugljični čelik povećale su se brzina i izdržljivost alatnih strojeva.

---

⁶⁶ Whitney, Eli (1765.- 1825.) - Američki inženjer i izumitelj, Osobito je poznat po izumu *egrenaljke*, tj. stroja za mehaničko odvajanje pamučnih vlakana od sjemenki iz kojih izrastaju. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=66089> (travanj 2017.)

⁶⁷ Op. Cit. pod 25, str.334

⁶⁸ Ibid.

8.2. Transformacija energije

Mehanizacija proizvodnje povećala je potražnju za izvorima energije u mlinovima i radionicama. Ljudske mišiće i životinjsku snagu postupno je zamijenila vodena, vodenu parna snaga, električna energija, ulje i prirodni plin. U Novoj Engleskoj, kolijevci Američke industrijalizacije, energije iz vodnih tokova bilo je i više nego dovoljno za njene potrebe i bila je jeftinija od parne snage, no bila je ograničena za ona područja kojima su tekle rijeke i potoci. 1840.g. trošak proizvodnje jedne konjske snage vodenom snagom iznosio je 12 dolara, u usporedbi sa parnom snagom gdje je trošak 90 dolara. Jednom kada su se izgradile vodenice i brana, osim troškova održavanja, daljnjih troškova nije bilo, tako da je vodena snaga bila puno jeftinija od parne. Kako je industrija sve više rasla, energija vode postajala je sve oskudnija. Kako bi se što efikasnije koristili vodeni izvori energije, razvijeno je vodeničko kolo koje je imalo 75 % učinka. Do 1840.g. Fall River i Lowell koristili su vodene turbine sa 88% učinka.⁶⁹ Kako su se tržište i industrija mijenjali i dostupni izvori energije bili su maksimalno iskorišteni, morali su se pronaći novi izvori energije. Do 1850.g. energija na paru dominirala je nad energijom dobivenom iz vode. No i parni stroj je imao svojih slabosti. Ono što je bilo potrebno je prijenos energije na velike udaljenosti. To je omogućeno električnom energijom. Sa samo nekoliko žica i transformatorom visokog napona mogla se provesti na velike udaljenosti. Pojava električne energije nije značila samo porast ukupne energije potrebne za proizvodnju, već i ogromne uštede kapitala, resursa i prostora.

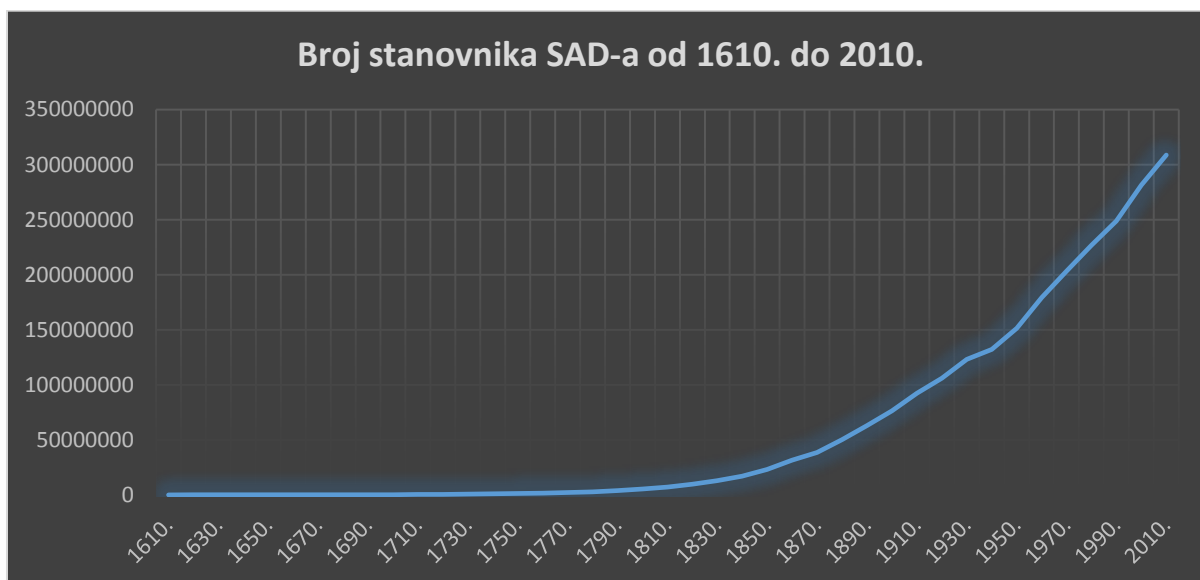
⁶⁹ Ibid., str. 336

9. RAST AMERIČKE POPULACIJE

Tijekom povijesti, od prvih doseljenika pa sve do danas, Američko se stanovništvo kontinuirano povećavalo. Od 2 302 stanovnika 1620.g., broj je porastao 1700.g. na 250 000, do 1720.g. povećava se na 500 000, već za vrijeme Revolucije brojka se povećava na 2,5 milijuna, do Prvog svjetskog rata penje se na 100 milijuna, da bi do 2010.g. na području SAD-a živjelo više od 308 milijuna stanovnika.⁷⁰ Stopa rasta je tijekom 17. stoljeća prosječno iznosila više od 5% godišnje, tijekom 18. i 19. stoljeća kretala se oko 3% godišnje no i dalje je to stopa koja udvostručuje broj stanovnika po svakoj generaciji.

Grafikon 1. Broj stanovnika SAD-a od 1610. do 2010.

Izvor: Izrada autora prema podacima Američkog popisnog biroa (U.S. Census Bureau).

Dostupno na: <https://www2.census.gov/prod2/statcomp/documents/CT1970p2-13.pdf>

Rast u dvadesetom stoljeću bio je puno sporiji, osobito tijekom desetljeća depresije 1930.-tih godina kada je stanovništvo raslo po stopi od 0,7% godišnje. Malo veći rast bilježi se 1950.g. gdje prosječna stopa rasta iznosi 1,7% godišnje zbog „baby booma“ nakon Drugog svjetskog rata. Uzroci rasta stope prirodnog priraštaja jesu rezultat promjena stopa nataliteta, mortaliteta i imigracije.

⁷⁰ Op. cit. pod 1, str. 213

9.1. Uzroci rasta

Ne postoje sustavni podaci o natalitetu za SAD prije 1915.g. Istraživanja R. R. Kuczynskog pokazuju da je stopa nataliteta od 1790. do 1820. godine iznosila vjerojatno više od 50 na 1000 stanovnika po čemu možemo zaključiti da je stopa nataliteta tada bila vrlo visoka.⁷¹ Razlog tome je što je u gospodarstvu prevladava poljoprivreda koja je ohrabivala stupanje u brak u vrlo ranoj dobi. U južnim gradovima, nije bilo neobično da se djevojke udaju sa 13 ili 14 godina, mnogo je žena postalo bakama sa 40, a neke od njih čak i sa 27 godina. U gotovo svim dijelovima zemlje, većina je djevojaka bilo udano prije dvadesete, a većina je muškaraca bilo oženjeno prije 22. godine. Od 1800.g. nadalje stopa nataliteta se postupno smanjivala, prema podacima Kuczynskog između 1840. i 1850. godine stopa nataliteta iznosila je 42 na 1000 stanovnika, 38 od 1860. do 1870., a 1890. godine iznosila je 30.⁷² Tijekom tih godina gospodarstvo se sve više industrijaliziralo i ljudi se nisu ženili tako mladi. Do 1915.g. kada je savezna vlada objavila prve statističke podatke, stopa nataliteta pala je na 25 rođenih na 1000 stanovnika. Tada više nije bilo sumnje da je stopa nataliteta u drastičnom padu. Već u neposredno poslije Gradanskog rata, širenjem informacija o kontracepciji, ljudi su počeli živjeti u strahu da će zbog kontracepcije izumrijeti ljudska vrsta, no zapravo se primjena kontracepcije raširila u dvadesetom stoljeću. Emancipacija žena i opadanje važnosti za stvaranjem obitelji, vršilo je pritisak. 1933.g. bilježi se najniža stopa nataliteta od 16,6 rođenih na 1000 stanovnika.⁷³ Tijekom Drugog svjetskog rata i tijekom poslijeratnih godina, opadajući trend se preokrenuo, 1950.g. stopa nataliteta iznosila je 23,5 promila.

S obzirom na vrlo oskudne podatke o natalitetu i mortalitetu prije dvadesetog stoljeća, procjenjuje se da je 1700.g. stopa mortaliteta iznosila oko 40 umrlih na 1000 stanovnika, tako da je stopa prirodnog priraštaja iznosila oko 1,5%. Do 1850.g. stope mortaliteta pale su za više od 40% na 23 promila. Sa stopom nataliteta od 43 promila može se procijeniti rast prirodnog priraštaja na oko 2% godišnje. 1900.g. stopa mortaliteta pala je na 17 promila, no kako je stopa nataliteta padala brže, stopa prirodnog priraštaja pala je na 1,3%. Do 1970.g. smanjila se na 0,8%.⁷⁴ Ovaj pad mortaliteta dogodio se unatoč općem starenju stanovništva, posebno od kraja 19.st. nadalje.

---

⁷¹ Op. cit. pod 25, str. 85

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid. str. 86

9.2. Imigracija i posljedice

Između 1820. i 1920.g. u SAD je došlo oko 36 milijuna imigranata, oko 11 milijuna se vratilo, ostalo ih je 25 milijuna. Prije 1870.g. najviše imigranata je došlo iz sjeverne Europe, posebno iz Velike Britanije i Njemačke. Od 19.6 milijuna ljudi koji su živjeli u SAD-u 1850.g., 2.2 milijuna (oko 11%) bili su stranci. Od njih je 40% bilo Iraca, oko 25% Nijemaca i 15% Engleza, Škota i Velšana. Imigracija je bila najveća tijekom četiri imigracijska vala. Od 1847.g. do 1854.g. godišnje je dolazilo oko 300 000 imigranata. U drugom valu od 1865.g. do 1873.g. godišnje je dolazilo njih 350 000. Tijekom ranih 1880.-tih više od 600 000 godišnje, a od 1903.-1914.g., više od milijun imigranata godišnje.

Drastično smanjenje imigracije možemo primjetiti u godinama nakon Prvog svjetskog rata, uglavnom zbog utjecaja vladine politike i zakonodavstva, kao i godine depresije koje su obeshrabrile migracije. Ekonomske prilike koje je Amerika obećavala zasigurno je bio glavni razlog dolazaka mnogih Europljana, no bilo je i mnogih drugih. Socijalni i politički uvjeti u Europi pomogli su da tijekom 19.st. Europljani pobjegnu u Novi svijet u potrazi za boljim životom. Tehnološki napredak je također bio faktor poticanja migracija, konstantne inovacije i dostignuća u transatlantskom prijevozu snizili su troškove i povećali sigurnost preoceanskog prijevoza. U vremenima kada je nedostajalo radne snage, svaki novi radnik pomogao je ispraviti neravnotežu između faktora proizvodnje čime je omogućio gospodarstvu bolju uporabu resursa i povećanju nacionalnog dohotka.

10. SVJETSKI RATOVI I SJEVERNOAMERIČKO GOSPODARSTVO

Kako je Američka ekonomija rasla, ratovi su obujmom postajali veći, uključivali su više ljudstva, veći opseg resursa, kao i veći dio nacionalnog dohotka. Svaki od većih Američkih ratova zahtijevao je progresivno preusmjeravanje industrije od proizvodnje mirnodopskih dobara na proizvodnju dobara za ratne potrebe. Poljoprivredna proizvodnja postala je nedovoljna za ratne potrebe, te je trebala biti proširena. Radna snaga, desetkovana i regrutirana, trebala se povećati kako bi zadovoljila potrebe povećane proizvodnje. Kako bi pokrila ogromne troškove ratnog programa, vladini fiskalni poslovi trebali su biti reorganizirani, što je uvelike utjecalo na troškove života i distribuciju dohotka. Troškovi rata su za svaki od tri najvećih Američkih ratova iznosili 10,5 puta više od prethodnog. Tako je Građanski rat koštao Uniju 3,2 milijuna, Prvi svjetski rat 33,4 milijuna dolara i šest godina Drugog svjetskog rata 360 milijuna dolara. 3 200 dolara bilo je potrebno u Građanskom ratu za snabdijevanje i održavanje svakog člana oružanih snaga, dok je u Drugom svjetskom ratu bilo potrebno 33 000 dolara.⁷⁵

Prvi svjetski rat nije samo povećao federalne prihode sa manje od 750 milijuna dolara na 4,7 milijuna, već je oštro ubrzao početni trend kroz progresivne i direktne poreze. Netom prije rata, 40% od sveukupnih federalnih prihoda dolazilo je od carinskih obveza.

10.1. Industrija u Prvom svjetskom ratu

Mnogo više naoružanja, municije i ratnih strojeva korišteno je u Prvom svjetskom ratu nego u Građanskom ratu. Biti daleko više mehaniziran nego u Građanskom ratu, zahtijevalo je mnogo veće industrijske napore i mnogo više planiranja. Trebalo je kreirati nove industrije, izgraditi nova postrojenja kako bi osigurali sve što je potrebno za rat. Federalna vlada se po prvi put uključila u ekonomsko planiranje i uspostavila detaljnu kontrolu za reguliranje gospodarstva. Velika ekspanzija u proizvodnji već je bila ostvarena do vremena kada su SAD ušle u rat. Kada je Franz Ferdinand ubijen u Sarajevu, SAD su ušle u period poslovne depresije, i izbijanje neprijateljstva u početku, uzrokovalo je gospodarski pad. Međutim, Europski zahtjevi za naoružanjem i ratnim dobrima, revitalizirali su Američko gospodarstvo, i do 1916.g. veći dio nezaposlenih već je radio na proizvodnji za potrebe ratovanja Europe. 1916.g. same SAD izvezile su više od jedne milijarde dolara vrijednog streljiva. Industrijska proizvodnja porasla je za gotovo 20% između 1915. i 1916.g. Proizvodnja željeza skočila je od 32 milijuna na 43

---

⁷⁵ Op. Cit. pod 25, str.448

milijuna tona, i bakra sa 694 000 na 964 000 tona tijekom iste godine. Kapitalni izdaci za proizvodnju postrojenja i opreme povećali su se od 616 milijuna dolara 1915.g. na 1,1 milijardu 1916.g., i industrijski profit bio je najveći u povijesti.⁷⁶

Kada su SAD ušle u rat u travnju 1917.g., potražnja za naoružanjem i vojnom opremom postala je daleko veća. Bila je mnogo veća potražnja za ugljenom i petrolejom, novim vrstama strateškog materijala kao što su dijamanti, abrazivni materijali, legure čelika i aluminijske ploče. Nove industrije su se trebale kreirati kako bi se mogao proizvesti novo izumljeni avion i kemijski proizvodi koje su ranije bili uvoženi. 1916.g. proizvodnja zrakoplova bila je vrijedna 1,5 milijuna dolara, a brodova 104 milijuna. Iako je značajno porasla proizvodnja ratnih dobara, nije bilo značajnog povećanja u sveukupnoj proizvodnji ponajviše zbog pada produktivnosti. Industrijska proizvodnja povećala se za manje od 1% između 1916. i 1917.g., a 1918. i 1919.g. bila je niža nego 1916.g. Da bi proizvodnja mogla udovoljiti zahtjevima za povećanom potražnjom vojne opreme i naoružanja, potrebna je pretvorba industrijskih objekata iz civilne u ratnu proizvodnju. Tvornice sagova počele su proizvoditi uniforme, umjesto štednjaka, proizvodile su se granate i bombe. Industrija je ušla u poslijeratne godine sa znatnim napretkom u proizvodnji i uštedama koje su se mogle iskoristiti za daljnje financiranje kapitalnih izdataka.

Rat je stvorio ili ojačao neke proizvodne industrije, a one su nastavile cvjetati nakon povratka mira. Kemijska industrija, koja je 1914. bila nepoznata, napredovala je mnogo više od bilo koje druge industrije tijekom rata i dobila zaštitu od strane konkurencije. Iako je kemijska industrija donijela mnogo koristi za zemlju, to se isto ne može reći za trgovačku mornaricu, koja je bila održavana na životu zbog državnih subvencija više nego zbog carina.

---

⁷⁶ Ibid., str. 460

10.2. Velika depresija i New Deal

Velika depresija je najveći poremećaj u svjetskom gospodarstvu podkraj 1920. tih i početkom 1930. tih koji je simbolično počeo 29.10.1929.g. slomom burze na Wall Streetu u New Yorku sa posljedicama koje su se osjećale sve do Drugog svjetskog rata.⁷⁷ Slom tržišta označio je početak desetljeća visoke nezaposlenosti, siromaštva, niske zarade, deflacije i izgubljene mogućnosti gospodarskog rasta.

Prvi znakovi recesije pojavili su se u ljeto 1929.g., kada je indeks federalnih rezervi od industrijske proizvodnje smanjio svoj postotak na 50% nakon što je rastao tijekom prve polovice 1929.g. Veliki britanski ekonomist John Maynard Keynes i drugi pripisuju taj prvotno usporeni rast u kasnije naglu promjenu zbog politike Federalnih rezervi koja je počela u siječnju 1928. U tom naporu da se špekulacije oko burze i oko povišenja cijena u usponu poslovnog ciklusa obuzdaju, federalne rezerve su ograničile rast novčanih rezervi prodajući vladine investicije i povisujući kamatne stope. Američke banke preotele su mjesto britanskim, te su davale zajmove svima, omogućavajući kupnju velikih količina dobara i vrijednosnica čije su vrijednosti rasle preko noći. U tom razdoblju porastao je broj investitora i svi su bili zainteresirani za kupnju nekretnina, jer je za njihove zajmove jamčila vrijednost dioničkih portfelja. 1928.g. došlo je do pogoršanja stanja i nejednakosti. Trošilo se sve više novaca koji je poticao od zajmova, a potrošnja je bila osporavana uvjerenjem da vrijednost njihova dionička portfelja raste.

Josepha Schumpeter je tvrdio da je tijekom 1920.tih produktivnost rada rasla ubrzano kao rezultat tehnoloških prednosti i managerskih poboljšanja, ali to povećanje nije bilo potpuno reflektirajuće za povećanje realnih plaća.⁷⁸ Kao rezultat, sposobnost za proizvodnju dobara je nadmašio sredstva za kupnju istih, i osnovno podešavanje ka novoj stvarnosti je na kraju bilo neophodno. Prihodi jedne grupe poljoprivrednika (koji su u to vrijeme činili četvrtinu populacije) smanjuju se velikom brzinom. Prihodi poljoprivrede pali su 30%, od 6,2 milijarde dolara u 1929. toj do 4,3 milijarde dolara 1930. pod kombiniranim učincima obilnih žetvi (1930. usjevi pšenice, npr., su bili 10% veći nego usjevi 1929.) i smanjenog tržišta. Cijene u poljoprivredi su pale. Njihove financijske poteškoće su naštetile njihovim vjerovnicima, nacionalnim, malim ruralnim bankama. Zapošljavanje u granama gdje se nije bavilo proizvodnjom je bilo puno bolje nego zapošljavanje u proizvodnoj industriji. Nacionalno

---

⁷⁷ Op. cit. pod 1., str. 583

⁷⁸ Ibid.

zapošljavanje u neproizvodnoj industriji se smanjilo između 1929. i 1933. oporavljajući se potpuno tek 1937.g., a proizvodna industrija se nije oporavila do 1940.g. Razlike u zapošljavanjima su se razlikovale po regijama, zanimanju grupe, industriji i dobi radnika. Nezaposlenost je bila vrlo visoka kod građevinskih radnika. Ne postoji jedinstveno, univerzalno objašnjenje zašto je došlo do ekonomske krize između 1929. i 1933.

Oporavak je počeo sa Rooseveltovom inauguracijom 4. ožujka. S time je započela i nova Rooseveltova administracija, tj. New Deal. Franklin Delano Roosevelt je kao izlaz iz ekonomske krize donio nove programe, kao što su povećanje zaposlenosti, obnova ekonomskog rasta i izbjegavanje socijalne pobune protiv kapitalističkog sustava koji se zasniva na individualnom poduzetništvu i slobodnom tržištu. Zagovarao je koncepciju državnog kapitalizma. Glavni sadržaj New Deal-a su bili⁷⁹: širenje prava radnika i radničkih sindikata, ograničavanje dječjeg rada, reguliranje radnog vremena i iznosa radničkih najamnina, otvaranje velikih javnih radova koje financira država, uvođenje starosnog i invalidskog osiguranja građana, javne pomoći poljoprivrednicima i nezaposlenim radnicima, porezne olakšice poduzetnicima... Javni radovi su igrali važnu ulogu u antidepresijskoj kampanji New Deal-a stavljajući u pogon više od milijun ruku koje bi u protivnom bile nezaposlene. Osnivane su agencije koje su se bavile svaka svojim područjem, a bile su podijeljene po djelatnostima. Ekonomska stabilnost, banke i financije, socijalna skrb, programi javnih radova, umjetnost i kultura, ruralni razvoj, stambeni program, zakon o radu i regulacija trgovine, prijevoza i komunikacija. New Deal je ostao zapamćen ponajviše zbog programa javnih radova koji su omogućili svim nezaposlenima da za svoj rad budu plaćeni, ali i za svu ukupnu dobrobit države koja je imala korist od njih.

10.3. Industrija u Drugom svjetskom ratu

Drugi svjetski rat utjecao je mnogo više na američko gospodarstvo i proces ekonomskog razvoja i od Prvog svjetskog rata i Građanskog rata, bio je mnogo mehaniziraniji od bilo kojeg sukoba s kojim se Amerika suočila. U Prvom svjetskom ratu je bilo potrebno 3,500 mehaničkih konjskih snaga da bi se pješačka divizija mogla kretati, u Drugom svjetskom ratu bilo je potrebno 400 000 konjskih snaga ili sto puta više da bi se naoružane jedinice kretale.⁸⁰

Za razliku od prijašnjih ratova, Američko je gospodarstvo doživjelo napredak. BDP je prema stalnim cijenama porastao za 70% između 1939. i 1944. , industrijska aktivnost je porasla za

---

⁷⁹ Ibid. , str.626

⁸⁰ Ibid., str. 462

48% od 1939. do 1941.g. i za još 45% do kraja rata. Američke tvornice proizvodile su izvrsne količine vojnih sredstava: 300 000 aviona, 124 000 brodova, 100 000 tenkova i oružanih vozila.

Kao i u prethodnim obrambenim razdobljima, najviše su povećanju proizvodnje doprinijeli resursi koji su prije bili nezaposleni. 1939.g. SAD su imale velik broj nezaposlenih radnika i neupotrebljenih kapitalnih resursa i opreme. Prije kraja obrambenog razdoblja, većina je resursa stavljena u uporabu, i do kraja rata su postojeći resursi radili u punom kapacitetu. Izdaci za izgradnju i opremu između 1940. i 1945. dosegli su 60 milijuna dolara, o čega je 10 milijuna dolara uloženo u direktne vojna postrojenja, 13 milijuna dolara za neproizvodnu opremu i 25,5 milijuna za proizvodnu opremu.⁸¹ Od sveukupnog ulaganja za razvoj ratnog materijala, 75% je bilo javno financirano. Vlada je po prvi put postala glavni financijer za razvoj ratne proizvodnje. Isto tako, po prvi put je znanost mobilizirana za potrebe ratovanja. Impresivna je brojka novo razvijenih naprava i procesa tijekom rata. Veliki napredak postignut je u proizvodnji sintetičke gume i sintetičkih goriva. Antibiotici su iz temelja promijenili cijeli proces zdravstvene zaštite. Pojavili su se radar i drugi elektronički uređaji. Iznad svega, znanstvenici su tijekom rata otvorili cijelo polje atomske energije, čiji učinci neće biti shvaćeni još generacijama. Za potrebe nacionalne obrane proširile su se strateške industrije čelika i nafte.

Umjesto da zaštititi Američku industriju od stranih konkurenata, SAD su aktivno sudjelovale u kreditiranju i davanju financijske, vojne i industrijske pomoći većem dijelu ostatka svijeta. 1947.g. SAD su izvozile skoro 20 milijuna dolara dobara i usluga, više od 4,5 puta od 1937.g. Sveukupni uvoz je iznosio 8 milijuna dolara, što je dvostruko više nego 1937.g.

---

⁸¹ Ibid.

11. POSLIJERATNO GOSPODARSTVO

Nakon Drugog svjetskog rata, s obzirom na svoje uvećane gospodarske potencijale, SAD pomažu Europi u ratom pogođenim državama putem ekonomske pomoći. Marshallovim planom, kojim je utrošeno više od 12 milijardi dolara za obnovu Europe. Uz ekonomsku, sudjelovale su u vojnoj pomoći Trumanovom doktrinom kako bi održale svjetsku nadmoć nad ostalim državama, a posebno Sovjetskim Savezom s kojim ulaze u politički, ekonomski i propagandni sukob - „hladni rat“⁸². Kako bi sile Zapadnog bloka osigurale stabilnost, osnivaju se Ujedinjeni narodi i Bretton Woods monetarni sustav.⁸³

Poslijeratna ekonomska ekspanzija, tzv. „Zlatno doba kapitalizma“ započinje krajem rata 1945.g. i traje do ranih 70.-tih, odnosno do kolapsa u Bretton Woodsu 1971.g., naftne krize 1973.g. i sloma burze 1973.-1974.g. Rast populacije u razdoblju od 1946. do 1964. znatno se povećao, što možemo vidjeti na grafikonu u devetom poglavlju, a prikazuje razdoblje koje bilježi najveći porast stanovništva u Američkoj povijesti. Inovacija je i dalje imala zdravi utjecaj jer se procvat automobilske industrije nastavio u poslijeratnim godinama, s gotovo 8 milijuna automobila proizvedenih 1955.g. (1929.g. 4.5 milijuna). Proizvodnja je bila potpomognuta automatiziranom tehnologijom, a trgovina na veliko i na malo koristila je dobiti novih sustava autocesta. BDP je porastao sa 181,8 milijardi dolara 1929.g. na 282,3 milijarde 1947.g., a do 1960.g. porastao je za visokih 56% na 439,9 milijardi. Osobna potrošnja porasla je od 195,6 milijardi dolara 1947.g. na 298,1 milijardu dolara 1960.g.⁸⁴

Snažan rast počeo je usporavati 1960.-ih, a početkom 1970.-tih to je postalo vidljivo. Vlada je za predsjednika Nixona počela eksperimentirati sa kontrolom cijena i nadnica kako bi smanjila inflaciju. 15. kolovoza 1971.g. predsjednik se sa svojim savjetnicima zatvorio u Camp David i zatvorio „zlatni prozor“ odnosno, ukinuo mogućnost da bilo koja centralna banka zamijeni dolare za zlato iz američkih rezervi kao privremenu kriznu mjeru. 1973.g. je američki ministar financija do kraja ukinuo zlatni standard i sporazum iz Bretton Woodsa kreirajući novu politiku stalno plivajućeg tečaja dolara. Sa plivajućim dolarom cijena zlata je sa službenih 40 narasla do stvarnih 140 dolara. Dolar je slabio u odnosu na sve svjetske valute. Zemlje OPEC-a odmah su

---

⁸² **Hladni rat**- razdoblje međunarodnih odnosa od kraja 1940-ih do početka 1990-ih, obilježeno međusobnim suprotstavljanjem i nadmetanjem SAD-a i SSSR-a te njihovih saveznika u globalnim geopolitičkim, gospodarskim i drugim odnosima. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25798> (svibanj 2017.)

⁸³ Collins R. M. (2000.): The politics of economic growth in postwar America. Oxford: Oxford University Press, str.23

⁸⁴ Ibid., str. 43

podigle cijenu nafte 70%. A zapravo samo su je uskladile sa strmoglavim padom realne vrijednosti dolara. Uslijedio je Naftni šok i veliki poremećaji u globalnom gospodarstvu. SAD su ovisile o uvozu nafte iz zemalja OPEC-e koje su namjerno smanjile proizvodnju za oko 5% kako bi povisile cijene nafte sa tri dolara po barelu na dvanaest, što je rezultiralo naftnom krizom 1973. i 1979. godine.⁸⁵ Predsjednik Jimmy Carter pokrenuo je veliki paket fiskalnih poticaja 1977. godine kako bi poboljšao gospodarstvo. Ipak, inflacija je počela naglo rasti krajem 1978. godine, a porasla je dvoznamenkastom brzinom nakon energetske krize iz 1979. godine. Kako bi se borio protiv inflacije, Carter je imenovao Paul Volckera za šefa Federalnih rezervi, koji je podigao kamatne stope i izazvao snažnu recesiju u prvih šest mjeseci 1980. godine. U ožujku 1980. Carter je predstavio vlastitu politiku za smanjenje inflacije, a Federalne rezerve smanjile su kamatne stope kako bi surađivale s inicijativama.

Godine 1981. Ronald Reagan uveo je fiskalno ekspanzivnu ekonomsku politiku tzv. regonomiku, rezanje granične federalne stope poreza na dohodak za 25%. Inflacija je dramatično pala s 13,5% godišnje u 1980. na samo 3% godišnje u 1983. zbog kratke recesije. Stvarni BDP počeo je rasti nakon kontrakcija 1980. i 1982. godine. Stopa nezaposlenosti nastavila je rasti do vrhunca od 10,8% krajem 1982., ali je krajem Reaganova predsjedanja u siječnju 1989. godine pala ispod 6%. Reaganovo predsjedništvo stvorilo je 20 milijuna radnih mjesta, koje su činile 82 posto visoko plaćenih i dugoročnih poslova.⁸⁶ Gospodarski je rast trajao od 1983. do recesije koja je započela 1990. godine. Između 1983. i 1989. godine broj ljudi ispod granice siromaštva smanjio se za 3,8 milijuna. U Reaganovo doba sve veću popularnost imali su elektronički uređaji kao što su računala, mobiteli, video igre i kreditne kartice. Rast je završen 1990. godine nakon sedam godina rasta vrijednosti dionica i prosperiteta za višu i srednju klasu društva. Savezni dug generiran Reaganovom politikom utrostručio se sa 930 milijardi dolara 1981.g. na 2,6 bilijuna dolara u 1988.g., dosegnuvši rekordne razine. Nakon raspada Sovjetskog saveza 1991.g., SAD postaju jedina svjetska vodeća velesila.

---

⁸⁵ Op.cit. pod 24, str.17

⁸⁶ Op.cit. pod 83, str. 68

12. ZAKLJUČAK

Američka ekonomska povijest prikazuje kako se gospodarstvo razvijalo od sirovih, nerazvijenih početaka, do suvremene, visoko razvijene ekonomije. U procesu ekonomskog rasta i razvoja opisane su prepreke koje je trebalo savladati, postignute pobjede i učinjene pogreške s kojima se gospodarstvo moralo suočiti kako bi se Amerika pretvorila kroz tri stoljeća u vodeću svjetsku ekonomsku silu.

U kolonijalnom razdoblju gospodarstvo se oslanjalo na ekstraktivne industrije, brodogradnju i vanjsku trgovinu. Iako mlado i nerazvijeno gospodarstvo, imalo je puni potencijal za visok ekonomski rast. Merkantilistička ograničenja uvelike su utjecala na ekonomske odnose kolonija, kao i na vanjsku trgovinu i razvoj industrije što je vodilo čestim trgovinskim sporovima koje su ponekad prerastale u vojne borbe. Engleska je svojom ekonomskom politikom i kontrolom nad trgovinom potaknula trinaest britanskih kolonija da se oslobode britanske vladavine i oforme vlastitu, neovisnu državu. Američkim ratom za neovisnost to su i uspjele. Izazov s kojim se Amerika suočila početkom 19. stoljeća bio je pretvoriti veliko područje neiskorištene zemlje u funkcionalnu gospodarsku cjelinu uz nedostatak radne snage i kapitala, no svojom liberalnom zemljišnom politikom i naseljavanjem zemlje, uspjela je dostići svoje ciljeve.

Rast stanovništva, inovacije i brojna unapređenja tehnologije doprinijeli su industrijskom rastu, povećanju proizvodnje i oblikovanju ekonomskog i socijalnog institucionalnog okvira. Gospodarske i društvene suprotnosti između industrijski razvijenog sjevera i pretežno agrarnog juga, kao i utjecaj robovlasništva, dovele su do Građanskog rata koji je donio velike ekonomske gubitke i gubitke ljudstva. Kraj rata označila je kapitulacija Konfederacije, kao i ukidanje ropstva.

Svjetski ratovi su zbog potražnje europskih država za naoružanjem, preusmjerili industriju u proizvodnju dobara za potrebe rata što je povećalo zaposlenost i tehnološki napredak. Najveća katastrofa pored Građanskog rata je svakako Velika depresija 1929.g. koja je uzrokovala globalne poremećaje kako u američkom, tako i svjetskom gospodarstvu. Iz Drugog svjetskog rata SAD izlazi kao bogata i moćna svjetska velesila čije gospodarstvo raste do 1970.g. kada nastupa turbulentno razdoblje uzdrmano financijskim krizama i naftnim šokovima. Nakon raspada Sovjetskog saveza, SAD postaju svjetska vodeća velesila.

SAŽETAK

Razvoj Američkog gospodarstva od kolonijalnog razdoblja pa sve do suvremenog doba prate turbulentna događanja koja su znatno utjecala na evoluciju iz početnog, nerazvijenog u visoko razvijeno gospodarstvo. Vladina politika, industrijski razvoj, rast stanovništva, tehnološki napredak kao i brojni ratovi bitno su promijenili tijek gospodarskog rasta i razvoja. Najveće katastrofe koje su donijele velike gubitke su Građanski rat i Velika depresija, no svojom monetarnom i ekonomskom politikom Sjedinjene Američke države brzo su se oporavile. Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata obilježeno je snažnim rastom do 1970.g. nakon čega se javljaju krize i naftni šokovi. Završetkom hladnog rata, SAD ostaje vodeća svjetska velesila.

Ključne riječi: Kolonijalno razdoblje, industrijski razvoj, Građanski rat, svjetski ratovi i krize

SUMMARY

The development of the American economy from the colonial period to the modern era is followed by turbulent events that have had a significant impact on the evolution from the initial, undeveloped to a highly developed economy. Government policy, industrial development, population growth, technological progress as well as numerous wars have significantly changed the course of economic growth and development. The biggest catastrophe that led to major losses was the Civil War and the Great Depression, but its monetary and economic policy quickly recovered the economy. The post-World War II period was marked by a strong growth until 1970 followed by crises and oil shocks. With the end of the Cold War, the United States remains the world's superpower.

Keywords: Colonial period, industrial growth, Civil war, World war, crisis

LITERATURA

1. Atack J., Passell P., (1994.): A New Economic View of American History: From Colonial Times to 1940. New York: W.W.Norton
2. Collins R. M. (2000.): The politics of economic growth in postwar America. Oxford: Oxford University Press
3. Kroos E. K. (1955.): American economic development. New Jersey: Prentice Hall

OSTALO:

1. Bratulić, V. i Erent Sunko Z.: Događaji i okolnosti koje su prethodile donošenju Ustava Sjedinjenih Američkih Država. Pravnika : časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 41, No. 85, 2007.. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/33849> (svibanj 2017.)
2. Encyclopedia Britannica: „Virginia Company“ . Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/Virginia-Company> (veljača 2017.)
3. Goldin C. i Lewis F. (1975.): „The Economic Cost of the American Civil War“ Estimates and Implications“, The Journal of Economic History, Vol.35, No.2, str. 304 Dostupno na: https://www.princeton.edu/rpds/papers/Golding_Lewis_Economic_Cost_of_American_Civil_War_JEH1975.pdf (svibanj 2017.)
4. Hrvatska enciklopedija: „Francuska revolucija“. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20397> (travanj 2017.)
5. Hrvatska enciklopedija: Eli Whitney. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=66089> (travanj 2017.)
6. Hrvatska enciklopedija: Hladni rat. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25798> (svibanj 2017.)
7. Hrvatska enciklopedija: „Merkantilizam“. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40216> , (veljača 2017.)
8. Hrvatski leksikon: „Sedmogodišnji rat“. Dostupno na: <http://www.hrleksikon.info/definicija/sedmogodisnji-rat.html> (ožujak 2017.)
9. Internetska biblioteka watchtower: „Kalifornijska zlatna groznica“. Dostupno na: <https://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/102005689> (svibanj 2017.)

10. Investopedia: „Wildcat banking“. Dostupno na:
<http://www.investopedia.com/terms/w/wildcat-banking.asp> (travanj 2017.)
11. Stojanović B. (2013.): „Međunarodne valute od tetradrahme do evra, Treći deo: Američki dolar i pojava evra“. Str. 16. Dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2013/4/UBS-Bankarstvo-4-2013-Stojanovic.pdf> (travanj 2017.)

POPIS TABLICA

Tablica 1. Prosječna godišnja stopa rasta robne proizvodnje od 1840.g. do 1899.g.....	25
Tablica 2. Direktni troškovi Građanskog rata u milijunima dolara.....	26

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Broj stanovnika SAD-a od 1610.g do 2010.g.....	34
--	----

POPIS SLIKA

Slika 1. Trinaest britanskih kolonija 1763.g.....	3
Slika 2. „Cotton gin“.....	32

